

MÖRDANDE JOURNALISTIK?

TÄNK
PÅ DÖDEN

**En granskning av självmords-
rapportering i svensk dagspress**

Mördande journalistik?

- en granskning av självmordsrapporteringen i svensk dagspress

”Jävla mördare alltså. Det är vad de är. Dessa redaktionsledningar och karriärsugna journalister begår gång på gång dåd som de borde spärras in för.”

Vetenskapsjournalisten Anders Björnsson i ett inlägg om självmordsjournalistik på newsmill.se 4 mars 2010.

Innehållsförteckning

Ledare.....	3
Självmordshistoria.....	4
Journalisten som värjer sig.....	5
Teori: Werthereffekten och Agenda setting.....	6
Textanalys.....	8
Ulla-Karins studie stötte på motstånd	12
Självmordsstatistik.....	13
Två sidor av samma mynt.....	14
Anhöriga utnyttjas av pressen.....	16
Han ställde Måns skolor till svars.....	18
Krönika: En personlig skildring väckte debatt.....	19
Werthereffekten bygger på feltolkningar.....	20
Krönika: Mitt i en spännande brytningstid.....	22
Krönika: Ta tag i självmorden.....	23

Journalistutbildningen, VT 2010
Institutionen för journalistik, medier och kommunikation JMG,
Göteborgs universitet
Handledare: Britt Börjesson

Redaktionen

Anette Lind
anettelindh@gmail.com

Har granskat fallet med 14-åriga Sofie Lohede i Jönköping 2009. Hon tog livet av sig dagen före rättegången mot en man som våldtagit henne.

Johannes Wettmark
wettmark@gmail.com

Har granskat rapporteringen kring 13-åriga Måns Jenninger i Lerum. Han sitt liv i april 2005, efter flera år av mobbning.

Lars Karlsson
lars.karlsson.85@gmail.com

Har granskat ett självmordsfall i Ornäs utanför Borlänge 2005. Två ungdomar tog sitt liv framför tåget.

Någonting är fel med självmordsrapporteringen

Den franske filosofen Albert Camus lär en gång ha sagt att självmord är det enda riktiga filosofiska problemet som finns i världen. I det här magasinet försöker vi förstå hur medierna förhåller sig till självmord och varför.

SJÄLVMORD HAR LÄNGE varit, och är till stora delar, ett tabubelagt ämne i samhället. Längre var det olagligt att begå självmord i Sverige. För inte allt för länge sedan begravdes människor som begått självmord på särskilda platser. Det kunde vara precis utanför kyrkogården, det kunde vara i kyrkogårdsmuren, huvudsaken var att de inte skulle få sin sista vila i helig jord. Det ger en aning om hur tabubelagd handlingen har varit i vår kultur, speciellt eftersom i princip alla andra, även mördare, pedofiler, våldtäktsmän och så vidare, fick vila på kyrkogården. Självmord var i princip den enda handlingen som man inte kunde bli förlåten för i den kristna gudens ögon (och många andra gudar också för den delen).

NU ÄR ALLT det här historia. Spår av en sedan länge svunnen tid. Historien har dock satt sina spår i hur vi som människor förhåller oss till fenomenet. De flesta personer i vårt land känner någon eller vet någon flyktigt bekant som har begått självmord. Självmord är en tre gånger så vanlig dödsorsak som trafikolyckor och det är även den vanligaste dödsorsaken bland människor mellan 15 och 44 år. Mot bakgrund av detta är det desto mer relevant att fråga sig varför ingen pratar om det. Självmord är fortfarande ett tabubelagt ämne i vårt samhälle så till den grad att det knappt existerar som samtalsämne i en vanlig vardagskonversation.

I SVENSKA MEDIER var läget länge detsamma. När nyhetsmedierna inför millennieskiftet skrev om eventuella globala katastrofer och apokalypteorier hade fortfarande knappt en rad om självmord publicerats. En del av anledningen till denna tystnad är den

så kallade werthereffekten. Effekten har fått sitt namn efter Johann Wolfgang von Goethes roman *Den unge Werthers lidanden*, i vilken huvudpersonen mot slutet begår självmord. Efter att boken publicerades i Tyskland 1774 började man från myndighets-håll rapportera om allt fler självmord i regionen. Självmord som dessutom liknade unge Werthers i boken. Det är det här som man kallar werthereffekten. En tro att fler begår självmord när man uppmärksammar fenomenet än vad det annars skulle vara. Det här finns fortfarande kvar i bakhuvudet på dagens journalistkår. Det visar sig inte minst i de *Etiska regler för press, radio och tv* där man har dedikerat en egen paragraf till just självmord.

DET FAKTUM ATT en sådan paragraf finns i de pressetiska reglerna markerar att en förändring har skett den senaste tiden. Under 2000-talet har medierna börjat rapportera allt mer om självmord, kanske framförallt kändis-självmord. Från att ha varit ett närmast totalt förbud har man alltså nu från mediehåll börjat erkänna att folk faktiskt begår självmord i Sverige, men hur ser rapporteringen egentligen ut? Med tanke på

werthereffekten är det även relevant att fråga sig om man verkligen bör skriva om självmord över huvud taget, och hur bör man i så fall göra det?

DET ÄR MED dessa frågor i bagaget som vi tar oss an detta ämne. För min egen del har jag från början haft en känsla av att någonting är fel i relationen mellan självmord och medier. Här får du reda på exakt vad det är.

Lars Karlsson

Foto: Anette Lind

Foto: Lars Karlsson

Självordshistoria

- ur ett svenskt perspektiv

Långt ner i helvetet, under de sexuellt utsvävande och giriga och i sällskap med mördare och våldsvarkare. Där hamnade självmördarna i Dantes *Gudomliga Komed* från 1300-talet. I våra dagar finns det inte många som tycker att den som tar sitt liv bör brinna i straffets lågor. Men den skam som genom historien omgärdat självmordet har länge gjort ämnet till ett seglivat tabu.

Det har varit fult, ogudligt och till och med kriminellt att ta sitt eget liv. I Sverige har den kristna traditionen spelat stor roll i attitydskapandet. I Bibeln finns visserligen inga uttryckliga fördömanden, men kyrkofadern Augustinus likställde på 300-talet e. Kr. självmordet med mord. Som en följd skrevs det in i kyrkans stadgar att den som tar sitt liv också försuttit sin chans till en riktig kristen begravning.

UNDER MEDELIDEN var det i svensk lag strängt förbjudet att begrava självmördare på kyrkogården. Istället skulle bödeln föra ut liket efter den döde i skogen och antingen bränna eller gräva ner det.

Och det skulle dröja fram till 1908 innan självspillingarna, som man kallade dem, fick rätt till en vanlig jordfästning. Tanken var att begravningsplatsen endast var till för de skötsamma kristna. Om ovärdigt folk, som självmördare, begravdes bland dem väckte det upprörda känslor. Den som tagit livet av sig var för evigt osalig och skulle inte

förpesta de rättfärdigas begravningsplats.

För att avgöra huruvida det rörde sig om självmord hölls i Sverige under 16- och 1700-talet en rättegång när man misstänkte att någon tagit sitt liv. Kom man fram till att så var fallet fanns ändå chans till en något värdigare viloplats om det gick att konstatera att det förelåg förmildrande omständigheter. Till exempel dömdes inte den som inte varit vid sina sinnes fulla bruk lika hårt. Men graven hamnade i utkanten av kyrkogården och inga klockor ringde vid begravningen. Härifrån kommer uttrycket "Begravningen sker i stillhet" som numera betyder att bara de närmast anhöriga närvarar.

STRAFFET FÖR DEN döde var också en varning till omgivningen att inte vandra samma väg. I flera europeiska länder, däribland Danmark, drabbades även de anhöriga. Det hände att staten la beslag på självmördarens tillgångar, vilket givetvis kunde ruinera familjen totalt.

Den hårda stigmatiseringen av självmord fick under 1600-talet en makaber yttring. I en våg av vad man kallade "kamouflerade självmord" förekom att självmordsbenägna kvinnor mördade barn - något som straffades med döden. På så sätt fick de syndernas förlåtelse och blev lagda i vigd jord.

Anette Lind

Dödliga synonymer

"Taga sig själv av daga"

"Gå livet i förväg"

"Självspilling"

"Död för egen hand"

"Hastigt avliden"

Försiktig. Frilansjournalisten Monica Gunne tycker att det krävs en riktigt bra berättelse för att hon ska vilja skriva om självmord.

Foto: Lars Karlsson

Journalisten som värjer sig

- Monica Gunne skriver helst inte om självmord

Självord är ett känsligt ämne som journalisterna inte gärna tar i utan vidare. Rädslan för att uppmuntra andra att ta sitt liv är ständigt närvarande.

Den 3:e mars i år publicerar vetenskapsjournalisten Anders Björnsson en upprörd artikel på debattsajten Newsmill. Rubriken lyder: "Självordsjournalistiken leder till fler självmord." och i artikeln rasar Björnsson mot de senaste årens utlämnande självmordsrapportering. "Jävla mördare alltså", skriver han. "Det är vad de är. Dessa redaktionsledningar och karriärsugna journalister begår gång på gång dåd som de borde spärras in för."

INGEN AV DE tidningsredaktioner vi pratat med har någon uttalad policy kring självmord. Personalen får ingen särskild utbildning utan får lita till tidningens etiska

bestämmelser och sin egen erfarenhet. Redaktionsledarna hänvisar till en slags ryggmärskänsla - alla vet att ämnet kräver stor försiktighet.

- Vi har diskussioner från fall till fall. De som jobbar här känner till vår policy och är vana vid det här, men sen finns det några fall när det blir diskussion om vi ska skriva eller inte och där tycker inte alla samma, säger Anders Goliger, nyhetschef på Göteborgsposten.

ANDERS BJÖRNSSON SOM skrev det upprörda debattinlägget är inte ensam om sin skepsis inför självmordsjournalistiken. Frilansjournalisten Monica Gunne säger att hon spontant värjer sig: Ämnet är för tungt och risken för att "uppmuntra" självmordsbenägna är för stor. Trots det skrev hon fyra kolumner i Aftonbladet i anslutning till att Sofie Lohede tagit sitt

liv. Men där handlade det om att det låg en större historia bakom:

- Det var ju en våldtäktsrättegång. Men om jag skulle skriva generellt om att självmorden ökar eller minskar skulle jag vara väldigt försiktig. Jag skulle lägga ner väldigt mycket möda på att göra det väl.

MONICA GUNNE SKRIVER hellre om bakomliggande orsaker, som att värden inte fungerar. Skulle hon ta sig an ett uppdrag som handlar om självmord i framtiden måste det syfta till att förändra strukturer och bygga något bättre.

- Annars skulle jag aldrig ta i ämnet. Aldrig. Det måste vara en otroligt bra berättelse, texten måste ha vingar, säger Monica Gunne.

Anette Lind

⁶ Han dog den mest förbjudna döden...

Goethes roman satte riktlinjerna för vår tids självmordsrapportering

ALLT BÖRJADE med en bok. 1774 ges den tyske författaren Goethes roman *Den Unge Werthers Lidande* ut. Romanen skildrar Werther, en ung man som är hopplöst förälskad i den redan förlovade Lotte och som skjuter sig själv när kärleken visar sig omöjlig.

Då, för mer än 200 år sedan, anade förmodligen Goethe föga hur stor inverkan hans berättelse skulle få på medieetiken ända in på 2000-talet. Werthers dödsskott påstås nämligen ha blivit startskottet för en våg av unga män som klädde sig i romanfigurens kläder och sköt sig själva.

Rabalder utbröt i de borgerliga kretsarna och boken förbjöds i flera europeiska länder.

UTTRYCKET WERTHEREFFEKT betyder att medieuppmärksamhet kring självmord får fler människor att ta sitt liv. Uttrycket myntades av den amerikanske sociologen DP Phillips. 1974 släppte han studien *The influence of suggestion on suicide: Substantive and theoretical implications of the Werther effect* som enligt honom bevisade sambandet mellan rapportering och en uppgång i självmordsfrekvensen. Ju större utrymme ett självmord gavs, desto större blev werthereffekten, hävdar Phillips.

Phillips studie, tillsammans med en rad andra utländska undersökningar, ligger till grund för de rekommendationer för journalister som Världshälsoorganisationen (WHO) tagit fram. I dokumentet *Preventing Suicide: A resource for media professionals* skriver WHO: "The majority of people who consider suicide are ambivalent. (...) One of the many factors that may lead a vulnerable individual to suicide could be publicity about suicide in the media". Rapporteringen på-

verkar alltså inte främst den "friske" utan snarare den som redan går i självmordstankar. Starkast är effekten hos unga och det handlar i stor utsträckning om att samma metod används som i det uppmärksammade fallet. Därför bör artiklar som tar upp ett specifikt självmordsfall aldrig berätta var eller hur det genomfördes.

WHO TYCKER OCKSÅ det är viktigt att inte skriva om självmord på ett skandalartat och romantiserat sätt. Skandaljournalistiken dyker ofta upp i samband med kändissjälvmord, inte minst i kvällspressen. I magasinet *Speglingar av Ljus och Mörker* (Hulthenmo m.fl) konstaterar författarna att rapporteringen kring kända människor som tagit sitt liv eskalerat under 2000-talet.

För ett par decennier sedan fick man inte alltid veta att det rörde sig om självmord, trots att det handlade om offentliga personer. Men när brottaren Mikael Ljungberg tog livet av sig 2004 kunde Aftonbladets läsare ta del av ingående detaljer kring utförandet och långa berättelser om Ljungbergs psykiska ohälsa.

Werthereffekten tros vara extra påtaglig när det handlar om kändisar. Därför manar WHO till särskild försiktighet i rapporteringen kring sådana fall. Enligt WHO är det annars främst arten på rapporteringen som kan få självmordsbenägna att skrida till verket. Att skriva om självmord på ett vettigt sätt kan mycket väl stoppa potentiella fall, menar organisationen.

MEN I RIKTLINJERNA verkar man trots allt mena att restriktion är att föredra i stort. Till exempel avråder man starkt från att publicera nyheten om ett självmord på löpsedlarna. En sådan artikel gör sig bäst inne i tidningen, gärna längst ner på sidan. Man bör inte heller upprepa eller följa upp historien om ett självmordsfall gång på gång. Bilder på den döde ska inte heller finnas med eftersom det kan bidra till att glamourisera självmord.

I de pressetiska reglerna sägs inget om en eventuell werthereffekt. Självmord nämns bara i en paragraf och då handlar det om att man bör vara försiktig av hänsyn till

anhöriga och den personliga integriteten.

Något formellt regelverk för journalister finns alltså inte. Det enda straff för eventuella snedsteg redaktionerna kan få är om någon omskriven anhörig känner sig kränkt och anmäler dem till Allmänhetens Pressombudsman (PO). Framförallt är det psykiatri som haft synpunkter på hur rapporteringen bör skötas. Hur diskussionen går på redaktionernas morgonmöten är en helt annan sak.

Anette Lind

WHO:s riktlinjer för självmordsrapportering i urval:

* Ta tillfället i akt att informera läsarna om självmord.

* Undvik språkbruk som framställer självmord som något sensationsartat eller "normalt".

* Undvik att placera nyheten på förstasidan eller annan framträdande plats.

* Undvik onödiga detaljer om var och hur självmordet begåtts.

* Var försiktig med att visa bilder.

* Var extra försiktig i hur du skriver om kändissjälvmord.

* Visa anhöriga hänsyn.

* Inkludera information om var den som mår dåligt kan få hjälp.

Källa: http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_media.pdf

Hur mycket påverkar media oss egentligen?⁷

Werthereffekten skiljer sig från andra teorier om mediernas påverkan. Bland annat tas inte hänsyn till att mediepubliken har olika referensramar.

Agenda setting, eller dagordningsteorin, handlar om vilka frågor som medierna lyfter fram åt massmediapubliken. Att media bestämmer vilka frågor publiken har åsikter om, snarare än vilka åsikter publiken ska ha. Teorin har sina rötter i journalisten Walter Lippmans idéer om att nyhetsmedia konstruerar vår syn på världen, som han presenterade i sin bok *Public Opinion*, som kom ut 1922. Massmedieforskarna Maxwell McCombs och Donald Shaw använde Lippmans idéer till att utforma begreppet "agenda setting" i en studie av medias betydelse i 1968 års presidentvalskampanj i Chapel Hill, North Carolina. Massmediernas självständiga roll är här omtvistat. Vad som sätts på dagordningen antas ofta ske i ett samspel mellan politiska partiers och olika andra intressegrupper agerande, och här har inte media alltid det avgörande inflytandet.

TEORIN OM WERTHEREFFEKTEN

är att gå ett steg längre än dagordningsteorin i hur mycket man tror att publiken verkligen tolkar och påverkas av mediernas innehåll. Dagordningsteorin stannar vid frågan om på vilket sätt publiken påverkas av mediernas innehåll. Werthereffekts-teorin däremot, inte bara uttrycker att publiken tar till sig ett ämne, utan faktiskt inspireras till att göra det den läser om. Sociologen Erwin Goffman myntade 1974 begreppet "framing". Det används för att beskriva hur media påverkar publiken bland annat om vilka delar av verkligheten som blir uppmärksammade. Den här processen sker med hjälp av de ramar, eller "frames" som är val, betoningar och presentationer som används för att medicinnehållet ska bli lätt att förstå. Publikens kulturella och tidsmässiga referensramar blir här betydelsefulla.

DAGORDNINGSTEORIN och teorin om framing visar att mediernas påverkan är mer komplex än att publiken, som uti-

från teorin om werthereffekten, skulle reagera på medicinnehållet genom handling.

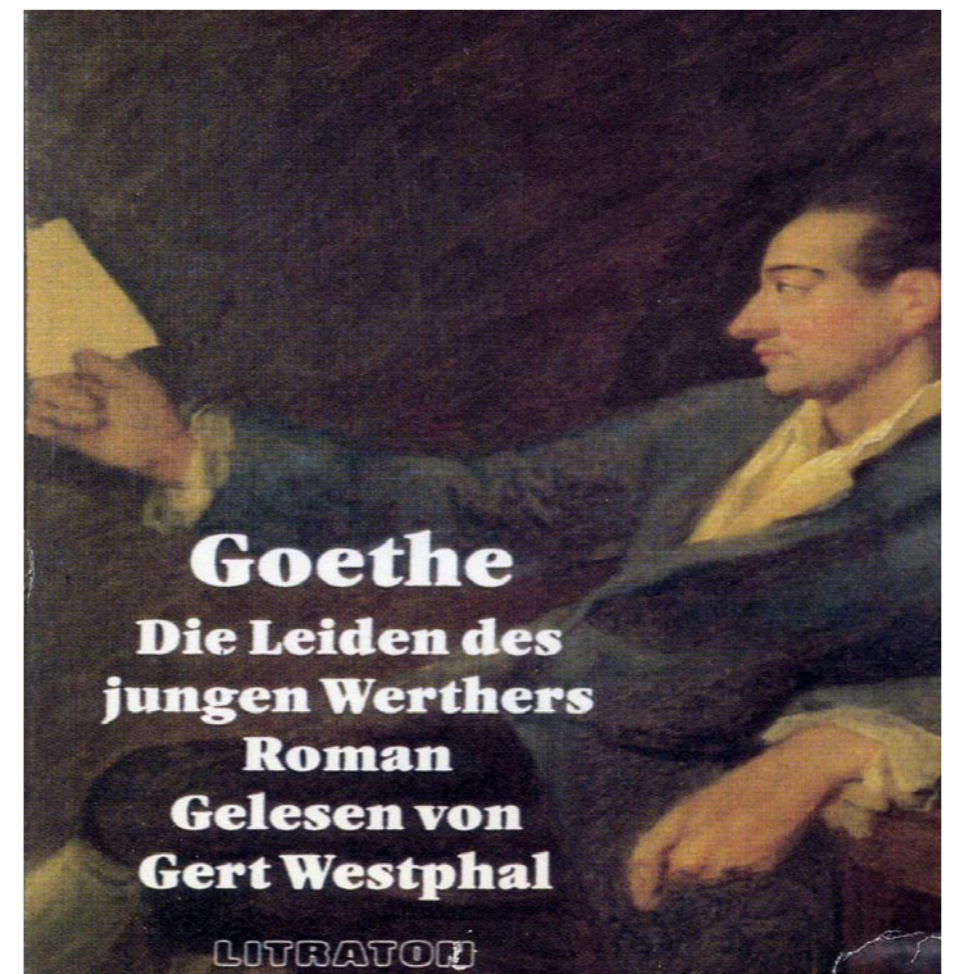
Om det nu existerar en werthereffekt, borde inte då andra ämnen påverka publiken mer handgripligen, utöver just ämnet självmord? Forskning som gäller sambandet mellan våld och mediavisor har man i stort sett lämnat bakom sig idag, enligt Michael Westlund på JMK i Stockholm. Man har inte har kunnat se att medieviolens skulle kunna ge några större effekter på publiken, trots att det har forskats om medieviolens ända sedan 20-talet.

OAVSETT I VILKEN GRAD det verkligen finns ett samband mellan mediavisor och självmord så tar inte werthereffekten hänsyn till kontexten, att pu-

bliken kan tolka medicinnehållet olika. Att använda werthereffekten som skäl för att undvika ämnet självmord i mediainnehållet blir därmed att bortse från teorierna om framing.

För werthereffekten förminskar betydelsen av hur ett ämne framställs i media, och vilka referensramar mottagaren har. Med den bakgrunden kan man ställa frågan om man verkligen bör undvika att rapportera om ett ämne, oavsett hur man presenterar det och hur väl man känner sin publik?

Johannes Wettmark

JW von Goethes roman "Den Unge Werthers Lidande" väckte rabalder när den kom ut 1774. Föga anade man då att boken skulle få stor påverkan på vår tids självmordsrapportering.

Bild: Litraton bokförlag.

Fallet Måns Jenninger

Måns Jenninger var en 13-årig pojke från Lerum utanför Göteborg. Han tog sitt liv i april 2005 efter att ha mobbats sedan han gick i lågstadiet. Skolverket gav Lerums kommun mycket skarp kritik för att inte ha gjort tillräckligt för att ha stoppat mobbningen. Det kom fram att kommunen saknade en handlingsplan för att förhindra kränkande behandling i skolan. Framförallt GT och Göteborgs-Posten uppmärksammade fallet. Måns föräldrar har länge kämpat för att kommunen ska hållas ansvarig för Måns död, men har ännu inte fått någon ursäkt.

Fallet Sofie Lohede

Sofie Lohede tog sitt liv i april 2009, timmarna innan hon skulle vitna i Jönköpings tingsrätt. Rättegången mot den man som misstänktes ha våldtagit henne upprepade gånger när hon var intagen på ett behandlingshem lades därför ner. Sofie var narkotikaberoende och hade mått dåligt i flera års tid. Efter att fallet uppmärksammats togs rättegången upp på nytt. Man kunde också konstatera att socialnämnden i Jönköpings kommun gjort fel i sin utredning av flickan.

Ornäsfallet

I december 2005 tar två 17-åringar livet av sig genom att gå framför ett tåg. Händelsen inträffar i det lilla samhället Ornäs mellan Falun och Borlänge. Efter händelsen visade det sig att en av 17-åringarna hade chattat på en nätportal om sina självmordsplaner bara några timmar innan självmordet genomfördes. Efter att uppgifterna kom fram blev en annan chattare avstängd från portalen för att ha uppmuntrat 17-åringen att genomföra självmordet.

Kvällstidningar ”Sofie låg på golvet död. Jag

Citatet ovan är hämtat från ett av tre exemplfall vi har valt att analysera. Totalt har vi analyserat 163 artiklar från tidningar över hela landet. De allra flesta av dem är nyhetsartiklar eller uppföljningar på nyhetsartiklar, men en del är även krönikor, insändare eller andra typer av redaktionellt material. En sak har de gemensamt: alla handlar om eller relaterar till ett av de specifika självmordsfall vi har valt som exempel.

Vi har valt dessa tre fall av ett par anledningar. För det första, i inget av våra fall gäller det en känd person som har tagit livet av sig. Det är ofta lätt att glömma att medierna inte bara rapporterar om kändissjälv mord utan även om ”vanliga” människors självmord. Hur man rapporterar om kändissjälv mord har dessutom studerats i en liknande analys tidigare. Vi känner oss inte manade att uppfinna hjulet igen, utan vi tycker det är nödvändigt att studera hur man rapporterar om vanliga människors självmord för att ge en så rättvisande bild som möjligt av rapporteringen.

Den andra anledningen till att vi har valt just dessa tre fall är helt enkelt att det är självmordsfall som svenska medier har uppmärksammat trots att det gäller vanliga människor. Det finns alltså en risk i att urvalet kanske inte är representativt för alla fall där man rapporterat om vanliga människors självmord, men med tanke på att det genom åren inte har rapporterats om så

många fler tror vi ändå att urvalet kan sägas vara representativt.

De tre fall vi har valt att analysera är Måns Jenninger (2005), Två 17-åringar i Ornäs utanför Borlänge (hädanefter Ornäsfallet, 2005) samt Sofie Lohede (2009). Det här är vad vi har kommit fram till.

NAMNPUBLICERING

I Ornäsfallet finns inga namn publicerade på vare sig de som tog livet av sig eller anhöriga.

Sedan GP började skriva om Månsfallet 16 juni 2005 framkommer Måns hela namn i stort sett varje gång det rapporteras om fallet och dess följder. Det här gäller både dags- och kvällspress. På de ledarsidor där fallet har tagits upp har kvällstidningarna publicerat hela namnet, medan på dagstidningarnas ledarsidor har man nöjt sig med att endast skriva ”Måns”. Föräldrarnas namn förekommer i ofta, i stort sett i varje nyhetsartikel de får uttala sig i. Han benämns generellt som ”13-årig Måns”.

Sofie Lohede nämns vid förnamn i samtliga artiklar i Aftonbladet och Expressen, samt Metro. I kvällstidningarna får vi också veta förnamnen på hennes mamma och mormor. I morgonpress blir Sofie omtalad som ”en 15-årig flicka”.

METODANGIVELSE

När det gäller att skriva ut självmordsme-

backar inte för självmord tror inte att det är sant” - vännen ’Marie’

toden verkar det bara förekomma i de fall det inte går att undvika. I fallet Sophie Lohede och Måns Jenninger skriver man inte ut metoden alls, medan det i Ornäsfallet är oundvikligt med tanke på att de bägge självmördarna valde att dö framför ett tåg och stoppade trafiken på sträckan under lång tid. Det hade helt enkelt varit omöjligt att inte skriva ut metoden i det fallet. Det verkar alltså mer vara ett undantagsfall.

I fallet Sophie Lohede finns det dock uppgifter i Aftonbladet som gör att man kan räkna ut metoden. I fallet Måns Jenninger finns inga sådana ledtrådar.

TIDSANGIVELSE

I Ornäsfallet anger man en så exakt tid för självmordet som bara går med klockslag. Det här finns i både i den lokala dagspressen och i kvällstidningarna.

I fallet Sophie Lohede finns en ungefärlig tidsangivelse. I dagspressen anger de att hon tog livet av sig precis före rättegången, vilket ger en känsla av det i alla fall var inom samma dygn. I kvällstidningarna ger man också bara ungefärliga tidsangivelser, men de är mer precisa. Man skriver vid fem-tiden istället till exempel.

I fallet Måns Jenninger finns inte ens ungefärliga tidsangivelser. Man får bara reda på att han tog sitt liv den 25 april 2005.

PLATSANGIVELSER

I samtliga fall får man veta i vilken stad händelsen har inträffat. I Ornäsfallet får man dessutom en väldigt precis platsangivelse i samtliga tidningar. I fallet Sophie Lohede skriver kvällspressen i vilket rum hon hittades medan övriga tidningar inte gör det. I fallet Måns Jenninger anges ingen plats överhuvudtaget.

DRAMATURGI

Det verkar finnas ett samband mellan hur frispåkig man som redaktion är när man skriver om självmord och hur mycket och på vilket sätt man använder sig av dramatiska knep. Kvällstidningarna använder sig ofta av dramatiska beskrivningar av händelser medan dagstidningar gör det i betydligt mindre utsträckning när det gäller självmord. Till exempel har Expressen med följande ingress till en artikel om Ornäsfallet:

Det unga paret dog på järnvägsspåret - hand i hand. Loksföraren hade inte en chans att stanna.

- De sprang rakt mot tåget, berättar den chockade loksföraren. Ett upphittat brev kan ge svar på varför ungdomarna valde att dö.

I lokal dagspress, som har spridningsområde där fallet inträffat, använder man sig visserligen av dramatiska grepp, men inte i lika dramatisk form.

Även i artiklarna om Sofie Lohede finns tendenser till att vilja göra händelsen till en spännande berättelse. Så här står i en Ex-

pressen-artikel:

Väl hemma hos Sofie gick vännerna och lade sig.

- Jag var jätttrött och somnade direkt. Jag vaknade klockan fem på morgonen för att gå på toaletten. Sofie låg på golvet död. Jag tror inte att det är sant. Jag försöker förtränga det, men det går inte. Jag saknar henne jättemycket, säger vännen.

I Månsfallet är det tydligt att åtminstone GT vill dramatisera Måns öde.

Den 13 oktober 2005 har GT följande löpsedel: ”Så blev Måns plågad – lärarnas hemliga dokument avslöjar mobbningen till döds”.

ANSVARSPRÅGAN

I två av fallen vi studerat finns ganska tydliga personer och institutioner att lägga ansvaret för självmordet på. Det gäller Sofie Lohede och Måns Jenninger och hör ihop med att artiklarna främst fokuserar på det rättsliga efterspelet, inte självmordet i sig. I Ornäsfallet är det däremot inte lika tydligt vem man kan lägga ansvaret på. Där finns istället två sätt att behandla ansvarsfrågan.

Det ena är att man ändå söker efter någon/någonting att lägga ansvaret på. I exemplfallet hakar Expressen upp sig på en chattare på internetsidan Lunarstorm som lär ha uppmuntrat en av personerna som senare begick självmord till att genomföra det.

Det andra sättet att hantera ansvarsfrå-

Soluppgång på Östra kyrkogården

Foto: Lars Karlsson

gan, om det inte finns någon/någonting att skylla på, är att mystifiera självmordet. Aftonbladet lägger mycket text på att framställa självmordshandlingen som ett stort mysterium som man dessutom ska kunna lösa, och i det här fallet får självmordsbrevet rollen som lösningen på mysteriet. Detta syns framförallt i kvällstidningarna medan dagstidningarna, både lokala och rikstäckande, inte verkar söka ett ansvar lika tydligt.

Medan Ornäs-fallet kan benämnas ett ”privat” självmord i den bemärkelsen att inga högre instanser kan bära ansvaret är de andra fallen i högsta grad knutna till större samhällsproblem. I Sofies fall sätts ljuset på såväl brister i rättssystemet som hur socialnämnden i Jönköpings kommun utrett hennes psykiska besvär när de satt henne på ett undermåligt behandlingshem.

I Måns fall riktas udden mot hans skolor som inte hade gjort tillräckligt för att stoppa mobbningen. I förlängningen får även här kommunen ansvaret, då Lerums kom-

mun saknade en handlingsplan mot kränkande behandling i skolan. Fallet ledde till en massiv debatt i media, och i april 2006 trädde en ny kraft i lag som gör att mobbade elever lättare kan få skadestånd.

Rapporteringen kring Sofie gav också upphov till starka reaktioner, bland annat en demonstration som fick rätten att återuppta det nerlagda våldtäktsfallet.

ANHÖRIGA

Måns-fallet och Sofie-fallet liknar varandra på många punkter. Ännu en är hur deras anhöriga träder fram. I båda fallen är barnens familj avgörande för hur historien framställs och verkar dessutom driva på rapporteringen. Oavsett om det är tidningarna som uppsökt dem eller tvärtom verkar viljan att fortsätta uppmärksamma det inträffade vara stark. Måns pappa, som driver en process mot Lerums kommun, får komma till tals hälften av de nyhetsartiklar som handlar om mobbningen av Måns. Han får föra fram sin kritik mot skolornas agerande,

men också berätta om Måns personlighet.

I fallet med Sofie är både mormor och mamma framträdande och påpekar dels vilken ”fin tjej” hon var, dels hur kommunen bär ansvaret för att hon farit illa. De här historierna figurerar bara i kvällspresen. När det gäller Måns finns dock pappan med även i GP.

I Ornäs blir den döde pojken flickvän en central figur i Expressens rapportering. Hon figurerar i tre artiklar som publiceras dagarna efter självmordet. Hon får tala om sin sorg och saknad och är den som svarar för att pojkens sista sms till henne blir publicerat. Även ett brev som flickvännen skrivit till pojken efter hans död finns med. I det här fallet är det inte lika klart att det finns något eget initiativ hos den anhöriga att medverka. Och som redan påpekats finns inte heller någon anknytning till större samhällsproblem. Expressen skriver visserligen att hon ”vill berätta” men exakt varför framgår inte. Det här handlar om en relativt ung människa som av allt att döma

befinner sig i chock.

ANVÄNDNING AV FAKTA

I alla fall vi har studerat finns det minst en artikel i varje tidning där man kan läsa om att självmord bland unga ökar. Undantaget är tidningar där det skrivs en enstaka notis om självmordsfallet. Enligt Socialstyrelsens dödsorsaksregister är detta falskt. Oftast är det en expert som får berätta detta i artiklarna, så att beskylla tidningarna för denna felaktiga uppgift är vanskligt, men man verkar från journalistiskt håll inte ifrågasätta detta alls. Källkritiken har man helt enkelt lagt på hyllan och accepterar uppgiften om antalet självmord bland unga ökar som en självklarhet. Följderna av detta blir att denna allmänna sanning reproduceras vidare i debattartiklar, krönikor och insändare, ingen av dem refererar såklart till någon källa. Resultatet riskerar att göra en felaktig uppgift ännu mer sann i allmänhetens ögon. Det finns även andra faktauppgifter som

tas som självklara.

SKRIVA UT SJÄLVMORD ELLER INTE

Vad det gäller att skriva ut att det är självmord eller inte finns det intressanta tendenser. I fallet Sophie Lohede och fallet Måns Jenninger är det oundvikligt att skriva ut att det rör sig om ett självmord. Det enda undantaget till detta är precis efter självmordet. I Ornäs-fallet finns tydliga skillnader mellan de olika tidningstyperna. Kvällstidningarna drar sig inte för att skriva ut att det gäller självmord redan från första början. När det gäller rikstäckande dagstidningar publicerar man bara en notis om fallet, men i dessa notiser framgår det att det finns en misstanke om att det rör sig självmord.

I de lokala dagstidningarna (alltså de med spridningsområde i samma område som händelsen inträffade) finns det ett mellanslag i alla tre fallen. Man undviker att fastställa att det rör sig om ett självmord i artik-

lar som direkt relaterar till händelsen. 11 Istället använder man sig ofta av eufemismer som ”oundviklig olycka”, ”omkomna”, ”hastigt avled” och så vidare, eller så skriver man att det är ett misstänkt självmord snarare än att framställa det som ett fastställt faktum.

I artiklar som inte direkt relaterar till händelsen, alltså artiklar som berör ett generellt ämne, är man desto mer öppna med att skriva om självmord. Det verkar inte spela någon roll att artiklarna publiceras på samma sida eller i samma uppslag. Det här är en tendens som återkommer i samtliga fall, men man får beakta att det är en tendens som alltså inte stämmer in på alla artiklar.

Lars Karlsson
Anette Lind
Johannes Wettmark

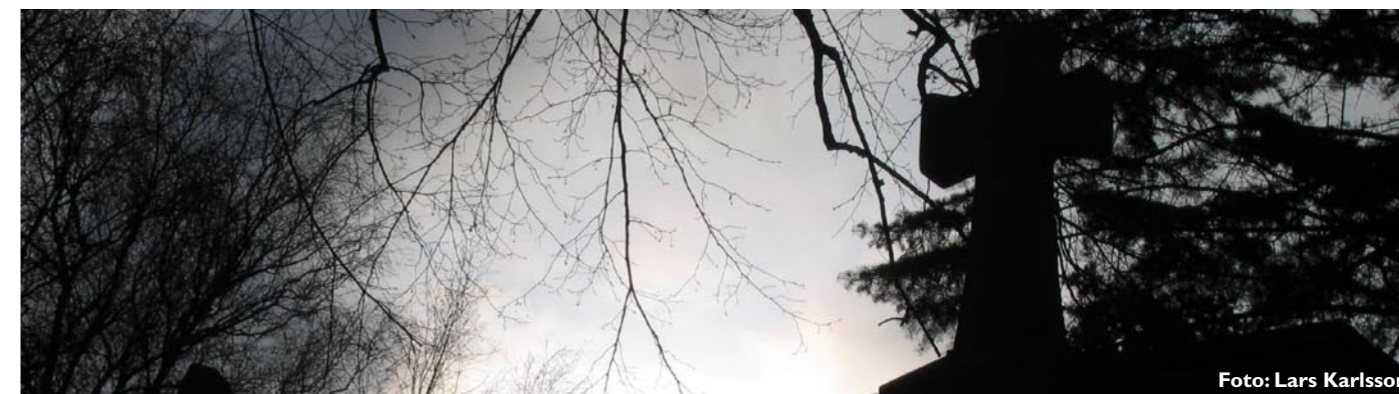

Foto: Lars Karlsson

Författarna kommenterar

Vår textanalys syftar till att ta reda på hur olika tidningar rapporterar om självmord och hur de skiljer sig åt. Jämfört med hur många självmordfall som blir uppmärksammade av media är vår analys bara en ytterst begränsad del av det. Därför gör vi inget anspråk på att våra slutsatser skulle gälla alla självmordsfall det rapporteras om, men det gör dem inte ointressanta, snarare tvärtom.

SJÄLVMORDSRAPPORTERING är nämligen ett relativt utforskat fenomen i sig. Den mesta forskningen som studerar självmordsrapportering görs för att antingen bekräfta eller falsifiera sambandet mellan självmordsrapportering och en ökad frekvens av antalet självmord snarare än att studera just hur man rapporterar om självmord. Dessa studier är dessutom uteslutande gjorda i andra länder under andra omständigheter än dem vi har i Sverige. Det är därför diskutabelt om de är tillämpbara på

det svenska medieklimatet.

VÅR STUDIE KAN dessutom sägas bidra till en större förståelse om vad det egentligen är som skiljer sig mellan olika tidningar. Man brukar ofta slentrianmässigt skilja mellan dagspress, kvällspress och lokalpress, men exakt vad som skiljer dem åt är ofta höjt i dunkel. Varje morgon ligger ju trots allt dagens tidning där oavsett om det är en dagstidning eller en kvällstidning. Gårdagens kvällstidning och dagens dagstidning står aldrig i samma tidningsställ, så däri finns egentligen ingen skillnad mellan dem. I vår studie kan vi särskilja tidningarna åt på ett väldigt konkret sätt.

DELVIS KANSKE DET beror på att ämnet självmord är så pass kontroversiellt att det tydliggör och kanske förstärker skillnaderna mer än vad som hade framgått om vi till exempel hade analyserat hur tidningarna skriver om ekonomi. När det gäller dagstidningar så tassas det mycket försiktigt

runn självmord. I alla fall uppfattar vi dem som mer noggranna med faktauppgifter än vanligt och har hårdare krav på hur relevanta de är innan de kan publiceras. Kvällstidningar ser, å andra sidan, tillfälligheten att belysa samhällsproblem och kanske driva på en förändring. Då är det naturligt att rapportera som man gör med närgångna intervjuer med anhöriga, och starka beskrivningar av själva självmordshändelsen. Det finns en agenda bakom rapporteringsmetoden som tydliggörs i självmordsfall.

NU ÄR DET här spekulationer, men det är vad vår studie kan peka mot. Som tidigare nämnt gör vi inget anspråk på att den skulle vara generaliserbar, men vi dukar bordet för andra studenter och forskare att antingen bekräfta eller falsifiera våra slutsatser.

Lars Karlsson
Anette Lind
Johannes Wettmark

Det är en förhärskande myt att man inte ska prata om självmord, menar Ulla-Karin Nyberg, suicidforskare på S t. Görans sjukhus.

Foto: Johannes Wettmark

Studie om anhörigas sorg stötte på hårt motstånd

Forskare tvingades att överklaga i alla instanser

Oviljan att prata om självmord sitter djupt rotad, även hos myndigheterna. Ulla-Karin Nyberg fick strida i över ett år innan hennes undersökning om anhörigas sorg beviljades.

En vanlig uppfattning är att man inte ska tala om självmord, i tron att det ska riva upp sår hos anhöriga. Ulla-Karin Nyberg är överläkare, psykiater och suicidforskare vid S t.Görans sjukhus i Stockholm. Hon menar att tabu-beläggningen kring självmord leder till rädsla och myter.

– Det är en av de stora förhärskande myterna att man ska undvika att prata om det, för att inte väcka den björn som sover, menar hon.

MEDIA HAR LÄNGE undvikit att skriva om självmord av just den här anledningen.

Men rädslan för att prata om det som har hänt finns även rotad i andra samhällsinstitutioner.

Ulla-Karin Nyberg håller nu på med en undersökning om föräldrar till barn som begått självmord, något som sågs som olämpligt från flera håll.

– Vi fick överklaga i alla instanser, uppfattningen är ofta att det är något man inte

kan prata om, säger hon.

Det tog mer än ett år för Ulla-Karin Nyberg att få undersökningen beviljad. Den rör alla föräldrar som mellan 2004-2007 förlorade ett barn i självmord.

Det var från instanserna Etisk kommitté, Socialstyrelsen och Rättsmedicinalstyrelsen som undersökningen stötte på motstånd.

ETT AV ARGUMENTEN mot undersökningen var att man riskerar att väcka tankar på det döda barnet, och därmed skapa en krissituation, om man ställer frågor.

– Men när vi har frågat föräldrarna är de mycket angelägna om att få vara med, berättar Ulla-Karin Nyberg.

Hon menar att det är en obegriplig händelse för de anhöriga, men att de med sin erfarenhet kan hjälpa andra.

Hon beskriver hur anhöriga ofta upplever att omgivningen möter dem med tystnad, och att det påverkar sorgearbetet negativt.

– Så många beskriver den här ”sorgen i sorgen”, att det känns som om den döde inte har funnits. Då tror jag att om man rapporterar seriöst om det, så underlättar det för de anhöriga, säger Ulla-Karin Nyberg.

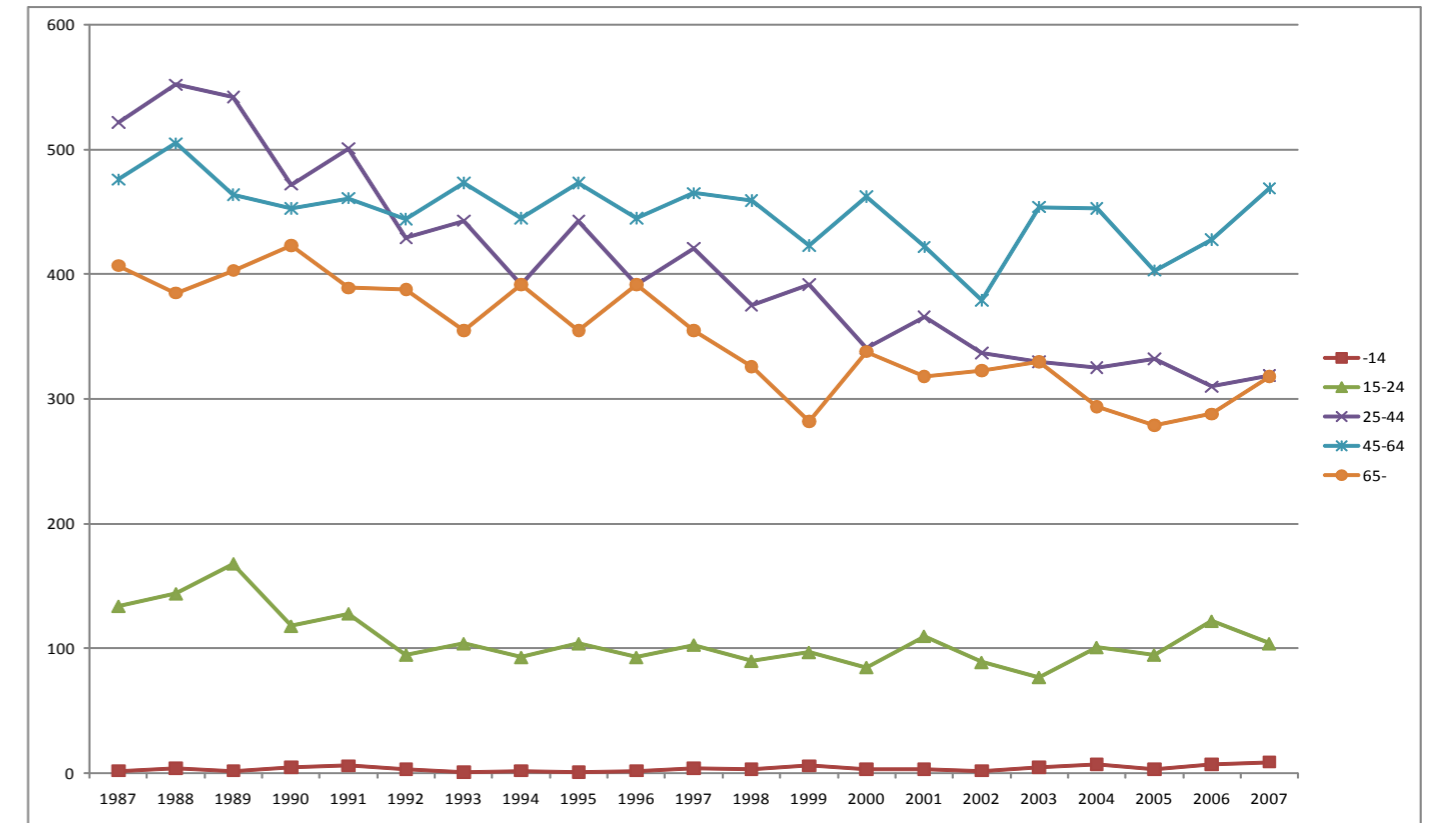
Johannes Wettmark

Ulla-Karin Nyberg fick strida i över ett år för att få tillstånd till sin studie.

Foto Johannes Wettmark

Unga tar *inte* sitt liv i högre utsträckning

Linjediagram över antalet självmord i Sverige mellan 1987 och 2007 fördelat på ålder. Här ser man att antalet självmord bland de yngsta har legat stabilt länge. Källa: Socialstyrelsens dödsorsaksregister

Självmorden bland unga ökar, i alla fall om man ska tro på vad tidningarna skriver. Men statistiken säger någonting annat.

Det finns en sanning om självmord som vi ständigt blir påmind om i svensk press som säger att antalet självmord bland unga ökar. Varje gång ett nyhetsmedium rapporterar om självmord så finns det ofta, framförallt i kvällspressen, en sidoartikel där detta faktum nämns. Problemet är att det inte stämmer när man tittar på statistiken.

I Socialstyrelsens dödsorsaksregister är den generella bilden att antalet självmord minskar i Sverige. Det har det gjort i 30 år. Tittar man däremot på skillnaden mellan antalet självmord i olika åldrar är det just de unga som tar livet av sig i minst utsträckning, medan personer mellan 45 och 64 år tar livet av sig i störst utsträckning.

MEN HUR SER trenden ut? I vilka åldersgrupper ökar, eller minskar antalet självmord? I alla fall utom för de yngsta finns en fallande trend över tid. Bland de yngsta minskar inte självmorden, men de ökar å andra sidan inte heller. De senaste 20 åren har antalet självmord bland personer

upp till 24 år legat stabilt kring 100 självmord per år.

MEN HUR KOMMER det sig att man i svensk media kan säga saker som inte är sanna? En grundläggande regel inom journalistiken är ju trots allt att hålla sig till sanningen. I viss mån kan man inte beskylla journalisterna för detta. Det är nämligen ofta experter som får säga att unga begår självmord i högre utsträckning i medierna. Ibland kan de till och med ha siffror som bekräftar det som då hamnar i en liten tabell i samband med artikeln.

Michael Westerlund, medieforskare på Stockholms universitet, berättar hur det det går till.

– Statistik används ofta lite retoriskt, även från preventivt håll, säger han.

Enligt Michael Westerlund är statistiken som redovisas i tidningarna inte fel i sak, men den används på fel sätt. Oftast redovisar man självmordsiffror över några få år, men det är, enligt Michael Westerlund, inte hur man bör använda statistiken. Han berättar om en studie där man hade "slagit på trumman" för att självmorden hade gått upp

avsevärt bland unga mellan 2004 och 2005. – ...men när man tittade närmare på statistiken så var den faktiska nedgången ären innan dubbelt så stor, men det sade man ingenting om.

DEN HÄRTYPEN av felanvändning av självmordsstatistik har alltså pågått under många år. I WHO:s rekommendationer om hur man bör rapportera om självmord står det bland annat att man ska vara extra noga med statistik. Att man ska återge den korrekta och tolka den på rätt sätt. I meningen innan står det även att medier bör använda pålitliga källor i sin research om självmord. Det hela blir en enda stor paradox. Hur gör man som journalist när det är de pålitliga källorna (experterna) som feltolkar och felrepresenterar resultaten?

En grundläggande källkritisk princip man får lära sig på landets journalistutbildningar (och många andra utbildningar också för den delen) är att vara källkritisk, även gentemot experter. När det gäller självmordsrapportering verkar man från journalistiskt håll ha lagt det på hyllan.

Lars Karlsson

SvD vs.

Två sidor av

Det finns en tydlig skillnad mellan olika tidningars förhållningssätt till självmord. En tidning kan dra upp självmordsartiklar på löpsedeln, medan en annan på sin höjd skriver en notis om samma händelse. Men är de verkligen så olika egentligen?

Per-Anders Broberg går fram och tillbaka för att hämta sitt lilla häfte med de etiska spelreglerna för press, radio och TV. Ur detta citerar han paragraf åtta på sin Stockholm-mutbländade Lidköpingsdialekt. Som biträdande chefredaktör och ställföreträdande ansvarig utgivare på Expressen kan han göra det utan att verka pretentiös.

– Jag tror det är en kvarleva, det gamla synsättet, säger han om den.

Paragrafen han talar om är den där självmord explicit nämns. Där står det att man som journalist bör ”iaktta stor försiktighet vid publicering av självmord och självmordsförsök särskilt av hänsyn till anhöriga och vad ovan sagts om privatlivets helgd”. Per-Anders Broberg menar att man skulle kunna stryka den helt.

I EN ANNAN DEL av staden sitter Martin Jönsson, redaktionschef på Svenska Dagbladet, med ett samlat uttryck som inget en känsla av total behärskning.

– Vi har spelreglerna för pressen som vi har förbundet oss att följa som medlemmar i Tidningsutgivarna. Därutöver har vi våra egna policies som är dom viktigaste för oss, säger han.

Expressen och Svenska Dagbladet representerar två poler när det gäller rapportering om självmord. Expressen har vid flera tillfällen publicerat löpsedlar och hela uppslag med artiklar i samband med självmordsfall, även när det inte har gällt någon känd person. Svenska Dagbladet å sin sida har en mer återhållsam inställning. Där publicerar man sällan artiklar om specifika

självmordsfall. De gånger det väl händer är det ofta knappt märkbara notiser.

Men hur kommer det sig att två tidningar, som lyder under samma lagar och regler, kan resultera i så skilda förhållningssätt gentemot självmord? Egentligen skiljer de sig inte från varandra på många punkter. Bägge anser att de håller sig inom ramar för de pressetiska reglerna och ingen av dem tycker att man ska uppmärksamma ett självmordfall bara för att det inträffar. Det krävs någonting mer.

– Antingen finns det ett makroperspektiv, eller så är det en känd person, säger Per-Anders Broberg.

Martin Jönsson har en nästan identisk inställning. För honom krävs det att man kan peka på ett samhällsproblem eller en samhällsförändring genom att exemplifiera med ett självmordfall.

– Det kan vara statistik som kan visa på en ökning eller minskning, åtgärder som vidtas, regelverk som ändras, användande av droger eller mediciner, eller trender som kan leda till en ökad eller minskad självmordsfrekvens, säger Martin Jönsson.

Han tycker även att kändissjälvmord är värda att uppmärksamma, men är mer restriktiv med vilka kändisars självmord som förtjänar att få den uppmärksamheten. När Emil Forselius tog livet av sig var Svenska Dagbladet en av de få tidningar som inte namngav honom.

– Det har att göra med att han inte är en kändis av den digniteten alls. Han är ingen världsstjärna, säger han.

FÖR MARTIN JÖNSSON är det även viktigt att inte skriva att det rör sig om just ett självmord förrän det är fastställt från officiellt håll. Han anser att Svenska Dagbladet inte ska understödja spekulationer om vad som har hänt och tar upp exemplet då fotbollsspelaren Henrik Larssons bror hit-

EXPRESSEN

samma mynt

tades död. Då kom det snabbt spekulationer om att han hade tagit livet av sig, vilket senare inte visade sig stämma.

– Det blir naturligtvis helt galet om man går ut och spekulerar om att han har begått självmord, för vi vet inte, och vet vi inte så ska vi inte skriva det, säger han bestämt.

ÄVEN HÄR SKILJER sig inte tidningarna speciellt mycket åt. Per-Anders Broberg resonerar på ett liknande sätt, man ska inte understödja rykten och spekulationer när det gäller självmordsfall, men han kommer fram till det motsatta resultatet. Han nämner fallet Mikael Ljungberg där tidningen skrev redan på löpsedeln att han hade tagit sitt liv. Motiveringen var just att man inte från Expressens sida skulle bidra till ryktesspridningen.

– Aftonbladet hade närmast en kriminell löpsedel där man skrev ”Brottningsstjärnan Mikael Ljungberg mystiskt död”. För mig är ”mystiskt död” när det gäller en elitidrottsman i en kraftsport nästan bara doping, oxhjärta och knall och fall. Den dramaturgin var ju mer kränkande och skadlig än vår, säger Per-Anders Broberg.

Han betonar också att det var i samförstånd med anhöriga som man gick ut med uppgiften. Ur den aspekten resonerar Martin Jönsson likadant. Anhöriga är viktiga när man ska rapportera om så känsliga ämnen som självmord. Bägge betonar också att självmord egentligen inte är ett nyhetsämne som behandlas speciellt jämfört med andra lika känsliga ämnen som våldtäkter, mord.

INGEN AV TIDNINGARNA har någonsin speciell policy när det gäller just självmord utan hänvisar istället till sina åtaganden gentemot de pressetiska reglerna och sin generella publiceringspolicy. Det är kanske där de två tidningarna skiljer sig mest åt. Svenska Dagbladet har en generell po-

licy som innebär att de är väldigt restriktiva med till exempel namnpubliceringar och varje känslig detalj vägs på guldväg mot nyhetsvärdet. Finns det inga nyhetsmässiga skäl till att skriva ut detaljer, så gör man inte det. Man skriver oftast inte om specifika självmordsfall, när man vill ta upp ämnet blir det ofta mer tematiskt om självmord generellt.

Expressen å sin sida har en annan tanke med publiceringarna. Man vill förändra samhället genom att beröra läsarna med sina artiklar. Resultatet av det är att man gärna publicerar målade artiklar med namnpubliceringar när man har anhörigas godkännande till det.

– Jag tror inte anonymitet är berättelsen. Jag tror att det starkaste som finns är anhöriga som vågar berätta och vågar träda fram, säger Per-Anders Broberg.

MEN ÄVEN EXPRESSEN har gränser för hur känsliga uppgifter man kan skriva om. I självmordsfall undviker man till exempel att skriva om självmordsmetoden om det inte finns väldigt goda skäl till det. Det är inte själva metoden som är viktig att förmedla, utan omständigheterna runt omkring. Man är även noga med hur man väljer att publicera om självmord. Sammanhanget är viktigt. Man kombinerar ofta själva nyhetsartikeln med relaterade historier och expertutlåtanden för att väga upp. Det samlade intrycket ska vara balanserat.

Om Världshälsoorganisationens rekommendationer, om hur man bör rapportera om självmord, är de återigen överens om att de inte lägger så mycket vikt vid dem. Den egna publiceringspolicyen går före. Så här säger Per-Anders Broberg när han får WHO:s rekommendationer i sin hand.

– Jag har svårt att se att någon skulle säga ”jättebra om ni tapetserar landet med det här”.

Lars Karlsson

Fakta: SPES

SPES är till för alla som mist en familjemedlem, släkting, partner eller god vän genom självmord.

SPES vill öka kunskapen om självmord som ett samhälls- och folkhälsoproblem samt motverka fördomar och tabuföreställningar.

SPES vision är ett suicidfritt Sverige.

Källa: www.spes.nu

”Pressen utnyttjar de anhöriga”

En människa som är med om att en nära vän eller släkting tar sitt liv är chockad i flera månader. Det menar Pirjo Stråte, som är ordförande för SPES, en förening för anhöriga till självmordsoffer. Därför är hon kritisk till medias jakt på kommentarer från de anhöriga, särskilt när det gäller kändisar.

En burk havreflarn, feta jordgubbsmunskar och en gigantisk kaffekanna. Uppdukningen inför SPES veckoträff på Sabbatsbergs sjukhus i Stockholm doftar hemtrevligt gemyt och inte alls det gravallvar man kunnat vänta sig.

SPES, som är latin och betyder hopp, är en förening för den som haft en närstående som tagit sitt liv. Varje måndag kväll bjuder föreningen in till öppet möte dit vem som helst kan komma och prata av sig. Här är ordet fritt och skratt lika tillåtet som gråt, oavsett hur länge sedan den stora tragedin inträffade.

PIRJO STRÅTE ÄR ordförande för SPES. För snart 13 år sedan miste hon själv sin son. Hon valde att gå ut och prata om det i tidningarna. Däremot kan hon inte rekommendera andra i samma situation att göra det. I den första chocken är det lätt att säga saker man sedan ångrar.

– I början surfar man på en adrenalin-kick som gör en euforisk. Jag minns själv hur jag tänkte: Konstigt att jag klarar det här så bra. Men när kicken sinar ramlar man ner i ett djup, berättar Pirjo Stråte.

Risken är att läsarna får helt fel bild av den anhörige och dennes sorg. Man utsätts hela tiden för omgivningens omdömen. Vissa kan uppfatta en som stark och modig som är så öppen hjärtig, medan andra gärna vill fördöma och säga: Hur kan du lämna ut din döda släkting på det sättet?

SÄRSKILT KRITISK ÄR PIRJO Stråte till kvällstidningarnas törst efter uttalanden från familj och vänner till kändisar som tagit sitt liv. När skådespelaren Emil Forselius begick självmord i mars fanns både hans mamma och syster med från dag ett, i såväl Aftonbladet som Expressen. Den jakt på detaljer om självmordet som de drog igång är att gå för långt, tycker hon. De kändisanhöriga som kommit på SPES möten berättar om den oerhörda stress de känner när de får sina hus bevakade och blir uppringda vid minsta lilla nyhet om självmordet.

– Pressen utnyttjar dem. Man kan inte få ett så snabbt svar på varför en person tagit sitt liv, det kan man kanske aldrig få. Pressen kan inte lösa det fallet.

MONICA GUNNE, SOM frilansar för

Aftonbladet, skrev flera kolumner om fallet med 15-åriga Sofie Lohedes självmord före en våldtäktsrättegång. För henne är det en journalistisk grundprincip att försöka få tag i berörda personer, även när det gäller självmord. Hon la själv ner stor möda på att försöka få tag på Sofies mamma, dock utan att lyckas. I slutänden är det viktiga att ge en rättvis bild av vad som hänt. Samtidigt medger hon att journalisten har ett moraliskt ansvar: Man ska inte försöka övertala den som sagt nej.

– **GRUNDEN ÄR: ÄR DET** relevant, är det intressant, är det sant? Det är en lång process innan man bestämmer att det finns ett allmänintresse och vi ska inte intervjua människor i chock, säger Monica Gunne.

Men Pirjo Stråte menar att chocken efter att en närstående tagit sitt liv kan sitta i flera månader. Den klingar inte av efter ett par dagar, som den kanske gör för den som inte kände den döde.

– Jag brukar säga: När det händer går jag och min omgivning på en buss. Efter begravningen stiger omgivningen på bussen igen medan jag får stå kvar på hållplatsen, säger hon.

Anette Lind

”Politikerna bryr sig inte om det som media inte tar upp.”

Pirjo Stråte tycker media är ett nödvändigt ont i kampen mot självmorden.

Pirjo Stråte tycker media är en absolut nödvändighet i kampen för att minska självmorden och få fram en bättre psykvård. Det som inte syns i media struntar politikerna helt enkelt i.

– Jag gillar inte att media har den makten. För de kan missbruka den, säger hon.

1997 hände det som är varje förälders värsta mardröm. Pirjo Stråtes 17-åriga son Johan tog sitt liv efter en tids depression. Precis före självmordet hade Johan ansökt om att få gå en datorutbildning i grannkommunen Huddinge eftersom undervisningen på hans skola inte höll måttet. Han fick avslag på alla sina ansökningar. Huddinge kommun ville inte betala för en elev som inte var bosatt i kommunen.

SÅ EFTER ATT JOHAN tagit livet av sig skrev Pirjos syster ett brev till dåvarande statsministern Göran Persson och ifrågasatte kommunens agerande. Ett brev som Pirjo själv stormade fram och överlämnade till finansminister Erik Åsbrink när han klev av scenen efter en EU-konferens.

Händelsen följdes upp av media och två veckor senare fick Huddinge kommun 11 miljoner kronor.

TROTS ATT HON TYCKER att anhöriga oftast ska akta sig för att gå ut i media för tidigt, ångrar Pirjo Stråte inte vad hon gjorde. När anhöriga själva väljer att gå ut med ett självmord för att rikta ljuset mot ett större samhällsproblem kan det vara befogat – förutsatt att de orkar med det.

Att uppmärksamma hur ens barn farit illa på grund av bristande vuxenansvar, som i fallen med Måns Jenninger och Sofie Lohede, kan dessutom vara ett sätt att ge dem upprättelse.

– Det som har drivit mitt engagemang är att Johans död inte ska ha varit förgäves, säger Pirjo Stråte.

HON ÄR DJUPT KRITISK till mycket när det gäller svensk psykvård. De resurser som finns utnyttjas inte, det finns för få slutenvårdsplatser och det är alldeles för svårt för den som mår dåligt att få stöd-samtal. För att föra fram det är media enda vägen, menar hon. Det är medias förtjänst att såväl SPES som självmordsproblematiken i stort fått uppmärksamhet.

– Politikerna bryr sig inte om det som media inte tar upp. Men jag gillar inte att de har den makten, de kan missbruka den, säger hon.

Och Pirjo Stråte är långt ifrån alltid nöjd

med hur media behandlar ämnet självmord. Ofta kastar man ut ett påstående om hur dålig vården är utan att följa upp vad det får för konsekvenser. Samma experters utlåtande idisslas år efter år utan att något nytt tillkommer. Istället efterlyser hon en seriös diskussion om hur ingen av oss är vaccinerad mot psykisk ohälsa. Hur vi bara måste stanna och lyssna på den som inte mår bra.

– **MEN SAMHÄLLET BORDE TA** ansvar utan att tvingas till det av media, påpekar hon.

De senaste månaderna har frågan om dödshjälp inom vården väckts till liv i medierna. Efter en Sifundersökning om svenskarnas inställning visade det sig att 21 procent är odelat positiva. 66 procent tycker det är okej för kroniskt sjuka patienter som lider. När tidningarna basunerar ut att ”87 procent är för dödshjälp” menar Pirjo Stråte debatten blir farlig och ensidig.

– Den är egoistisk. Ingen skulle vilja ha det helvete som vi efterlevande går igenom. Självmord är inget vi ska acceptera och respektera. Då har vi verkligen gått vilse.

Anette Lind

Pirjo Stråtes son tog sitt liv när han var 17 år. – Det som har drivit mitt engagemang är att Johans död inte ska ha varit förgäves, säger Pirjo Stråte.

Foto: Anette Lind

18 Han ställde Måns skolor till svars

Tomas Svedbergs artiklar berörde många

Tomas Svedberg har jobbat på GT sedan 1984

Foto: GT

Artiklarna om Måns väckte starka reaktioner. Många upprördes över att skolorna inte stoppade mobbningen. – De skulle ställas till svars, säger Tomas Svedberg.

TOMAS SVEDBERG berättar att man på GT generellt inte skriver om självmord. De får dagligen rapporter om folk som står uppe på Angeredsbron, eller som hotar att hoppa framför tåget ute vid Lillhagen.

– När vi pratar med polisen och får reda på att det rör sig om självmord så läggs det i stort sett ner. Vi skriver lika ogärna om självmord som till exempel vårdnadstvister, det är nästan omöjligt att skriva om. Tomas Svedberg menar att det måste finnas någon omständighet rörande självmord som gör att det blir av "allmänintresse". Fallet med Måns Jennings var ovanligt för att det gällde en 13-årig pojke som tagit livet av sig.

GT:S ARTIKELSERIE tillkom efter en rapport från skolverket där det konstaterades att Lerums kommun inte gjort tillräckligt för att förhindra mobbningen av Måns. Efter att rapporten hade kommit ut ringde Tomas Svedberg upp Måns pappa och frågade om han orkade ställa upp på en intervju. Det gjorde han. Han minns mötet med Måns pappa som känslofyllt. Det var tufft att sitta framför någon som hade hittat sin son död på pojkrummet.

– Det var ett av de reportagen jag kom-

mer att ta med mig när jag lägger av om ett år eller två. Jag kände att jag fick bra kontakt med pappan, och han hade ett behov av att berätta. Tomas Svedberg berättar att det var viktigt för pappan att få beskriva hur Måns var som människa. Men också hur Lerums kommun hade "misshandlat" Måns genom att inte ha gjort något åt mobbningen. Det kom nämligen fram att det var Måns som skulle ändra sig, inte mobbarna.

MÅNS PAPPA är oftast den som för familjens talan i artiklarna. Tomas Svedberg berättar att pappan var den i familjen som orkade med att berätta. Mamman var för nedbruten av sorg. Månsfallet väckte mycket starka reaktioner, och många läsare hörde av sig som stöd för familjen. Flera av dem var själva föräldrar till barn som velat ta livet av sig på grund av mobbning i skolan. Tomas Svedberg tyckte att det kändes befriande, och att det kändes som att han "varit på rätt väg hela tiden" när han tog sig an fallet. Han beskriver också att Måns föräldrar uppskattade att så många hade hört av sig som stöd.

"De hade brustit på ett flagrant sätt"

– Tomas Svedberg om att skolorna svek Måns

DET SOM HÄNDE I LERUM fick senare stor uppmärksamhet i media, och ledde till en samhällsdebatt om skolans och vuxenvärldens ansvar vid mobbning. Kända personer som Liza Marklund och Håkan Hellström engagerade sig i Måns Jennings tragiska öde, och visade tydligt sitt ställningstagande mot mobbning. 1 april 2006 trädde en ny lag i kraft, som innebär att mobbade elever lättare ska kunna få skadestånd. Kommunen eller friskolan måste kunna bevisa att den gjort tillräckligt för att stoppa kränkningarna, samtidigt som ett särskilt barn- och elevombud började jobba på Skolverket.

MEDIA SKA VARA RESTRIKTIV i allmänhet när det gäller självmordsrapportering, tycker Tomas Svedberg. Han vet inte om man får mer fokus på problemet om man rapporterar mer om självmord. Däremot anser han att man inte ska behöva undvika ämnet av anledningen att fler kan inspireras till att ta livet av sig.

– Det kan inte vara medias uppgift att generellt hålla inne på uppgifter för att det kan få en efterföljd. Medias uppgift är att beskriva vad som har skett, tycker han.

I WHO:S REKOMMENDATIONER för medias rapportering av självmord står bland annat att media ska undvika att skuldbelägga. I GT:s artiklar framkom det tydligt att skolorna var ansvariga för Måns död. Men Tomas Svedberg tycker att skolorna inte kunde få nog med kritik.

– De hade brustit på ett flagrant sätt, och de skulle ställas till svars. De skulle stå i skamvrån. Jag måste ju hålla mig till reglerna såklart, men jag gick hårt åt dem, vidhåller han.

Tomas Svedberg håller med om mycket i rekommendationerna, men menar att det i Månsfallet blev svårt att ta hänsyn till alla punkterna som WHO har satt upp.

– Mycket av detta är inte applicerbart när anhöriga vill att det ska komma fram. Hade inte de anhöriga sagt ja, ja då stämmer ju detta.

Johannes Wettmark

19 En personlig skildring som väckte debatt

DET ÄR SVÅRT att inte bli berörd av Måns Jennings utsattes för. Att det ska gå så långt som att en ung kille inte ville leva längre kanske är det tyngsta beviset för att något har gått fruktansvärt snett. Händelsen i Lerum är tyvärr inte unik, även om mobbning sällan tar sig i ett så tragiskt uttryck som självmord.

Den samhällsdebatt om mobbning som uppmärksamheten kring det inträffade ledde till, visar vilken viktig roll media har när det gäller att sätta agendan. Att just Måns öde blev så uppmärksammat berodde bland annat på att föräldrarna ville berätta. Men även för att media valde att låta publiken ta del av en ung pojkes hemska öde, som bottenade i att en inkompetent skolläddning inte gjorde tillräckligt för att stoppa kränkningarna.

Det känns som att man kom Måns nära inpå när man läste om honom. Tidningarna publicerade bilder, och föräldrarna berättade om hur han var som person. Sjänt griper tag i en som läsare.

EFTERSOM MÅNS inte anonymiserades föll inte fallet i glömska. Lång tid efter att hans öde blev känt, refererade man till fallet på ledarsidor och i krönikor, som ett kusligt exempel på hur illa det kan gå om inte mobbning tas på allvar.

Det som hände Måns upprörde och engagerade många. Men uppmärksamheten stannade faktiskt inte bara vid manifestationer och hyllningskonserter. Lagändringen som kom i april 2006 var ett tydligt exempel på hur medias dagordning kan leda till att maktavare verkligen tar ett samhällsproblem på allvar.

HÄDE SAMHÄLLSDEBATTEN om mobbning uppstått om media följt WHO:s riktlinjer om självmordsrapportering till punkt och pricka? Det är svårt att säga. Men enligt WHO ska man inte rapportera som om självmord som man gjorde i Månsfallet, då man publicerade bilder, lät anhöriga komma till tals, och lade skulden på skolan.

På grund av att självmord i sig fortfarande är tabu i samhället avspeglas även det här i media. Journalister undviker det

oftast, utifrån uppfattningen att rapportering om självmord skulle leda till att fler tar sitt liv. Ett antagande som tjänar till att upprätthålla tabu och reproducera djupt rotade mytbildningar om självmord.

NATURLIGTVIS ska man rapportera om självmord på ett ansvarsfullt sätt, med respekt för den döde och dennes anhöriga. Men om uppmärksammandet av ett samhällsproblem kan få positiva effekter i det långa loppet, borde det inte då vara mediernas skyldighet att våga ta upp självmordsfall? För när pressen skrev om Måns exemplifierade man den ödesdigra konsekvensen som skolläddningens bristande ansvar resulterade i. Det blev det en tydlig påminnelse till läsarna att det här får inte hända igen. För hur hade lagstiftningen mot mobbning i skolan sett ut idag, om inte Måns-fallet hade kommit upp till ytan?

Johannes Wettmark

kanske bygger på feltolk

Den unge Werther spökar i många svenska journalisters bakhuvuden. Det är ett av skälen till att många redaktioner undviker att skriva om självmord. Men finns det verkligen en werthereffekt? Medieforskaren Michael Westerlund redder ut begreppen. Självmord är ett känsligt ämne i svenska nyhetsmedier. Längre var det nästan förbjudet att rapportera om självmord och fortfarande är det många redaktioner som undviker det. Det kan vi skylla på den

tyske 1700-talsförfattaren Johann Wolfgang von Goethe.

NÄR GOETHE SKREV EN BOK om en ung, olyckligt kär man som tar livet av sig kom han att förevigt få en plats i historien även långt utanför de litterära kretsarna. Den unge mannen Goethe skrev om hette Werther, och det är alltså han som har gett upphov till namnet werthereffekt.

När boken gavs ut kom det snart rapporter om att det skedde ovanligt många självmord där boken hade getts ut, och som dessutom liknade den unge Werthers själv-

mord i boken. Man misstänkte att boken hade inspirerat andra att begå självmord. Nästan 250 år senare lever fortfarande detta kvar och är ett av huvudskälen till att svenska nyhetsredaktioner undviker att skriva om självmord, men finns det verkligen någon sanning i att fler självmord begås om det skrivs om det?

MICHAEL WESTERLUND, MEDIEFORSKARE på Stockholms universitet, menar att det hela bygger på feltolkningar.

– När unge Werthers lidande släpps, så spekulerades det i att det ledde till en självmordsvåg, men det är inte belagt att det gjorde det, säger han.

HAN ÄR MEDIEFORSKAREN SOM har specialiserat sig på just självmordsrapportering och det märks att han är väl insatt i ämnet. När vi träffar honom på institutionen hinner vi knappt sätta på diktafonen innan han har sammanfattat Sveriges förhållande gentemot självmord ur ett historiskt perspektiv. Han berättar att självmord har varit tabu i vår kultur ända sedan kristendomen blev en statsbärande institution och att detta tabu fortfarande existerar i svensk media i dag. Han nämner ett exempel när Kalla Fakta 2004 gjorde ett program om självmord där de inledde programmet med att försvara varför de kunde göra det.

– **JAG HÄVDAR ATT SJÄLVMORD** är det enda ämnet där man inleder ett program i TV4 med den här typen av försvar, jämfört med andra tunga ämnen som barnporr till exempel.

Men finns det verkligen fog för tabut? Leder verkligen rapportering om självmord till att fler tar livet av sig? I modern tid har man börjat forska om det, men utan att ge några tydliga svar. Resultaten skiljer sig väldigt mycket åt från fall till fall, och Michael Westerlund är kritisk:

– **JÄMFÖR MAN MED LIKNANDE** forskning som gäller våld så kan man ställa sig väldigt ifrågasättande till den där typen av rätt simpel effektforskning. Det finns många mellanliggande element som man inte har koll på. Till exempel i amerikansk forskning där man jämför perioder

TEN ningar

där självmord finns på förstasidan jämfört med när den inte gör det. Sen jämför man det med självmordsstatistiken. Man vet ju inte ens om den som har begått självmord har läst tidningen eller har sett löpsedeln, så det finns ju flera vetenskapliga och metodologiska och vetenskapliga problem, säger han.

Det är med hjälp av den här typen av forskning som WHO har skrivit rekommendationer om hur man bör rapportera ansvarsfullt om självmord. Med tanke på de metodproblem den forskningen har är frågan oundviklig: hur mycket kan vi lita på att de verkligen säger rätt saker? WHO:s syfte med att dokumentet är att vägleda medier till rapporter om självmord för att minimera de negativa effekterna det möjligen kan ha. Men finns det inga positiva effekter av att rapportera om självmord?

– Det mesta av den forskningen har inte tagit hänsyn till såna saker, säger Michael Westerlund.

I FORSKNINGSVÄRLDEN ÄR DET här ett annat sätt att säga: vi vet inte. Man har knappt funderat över det, ännu mindre studerat det. WHO:s rekommendationer är alltså baserade på studier där man inte ens vet om de som har tagit självmord faktiskt har läst någonting om det, och de enda resultat de kan visa, om de verkligen kan det, är negativa. Det är det enda man har brytt sig om. Med bakgrund av det här är det lätt att förstå varför rekommendationerna ser ut som de gör.

Även om Michael Westerlund är kritisk till forskningen så tycker han ändå att det är bra att WHO:s rekommendationer finns. Han är även kritisk mot hur medierna rapporterar om självmord i vissa fall.

– När det gäller en sådan fruktansvärd händelse är det viktigt att överväga vad som är allmänvärdet i det här. Jag säger inte att man inte ska skriva om det, men man måste ju gå tillbaka sina pressetiska regler.

21

Blunda inte för de äldres självmord

Tänk dig en tonårsflicka som tar sitt liv. Spontant klipper du i huvudet ihop ett kollage över alla de lyckliga stunder hon skulle fått uppleva, om hon inte varit så förtvivlat olycklig. Kärlek. Fester. Resor jorden runt och en framgångsrik karriär i sitt drömyrke. Istället får hon tillbringa sin 19-årsdag i en kista under jorden, med vännerna och familjen sörjandes runtomkring.

Tänk dig sedan ett mörkt, instängt rum i en gammal mans hus. Vännerna är döda för länge sedan. Han är snart 75 år gammal och har inget annat att hålla fast vid än TV-tablån och morgonpromenaden på tio meter ut till brevlådan. Livet känns trist och meningslöst. Han bestämmer sig för att avsluta det.

Det är inte lika tragiskt, tänker vi. Han *vill* dö, tror vi.

NÄR SJÄLVMORD HAMNAR UNDER medias strålkastare handlar det nästan uteslutande om unga människor. Sofie Lohede, Måns Jenninger och ungdomarna i Ornäs är bara några exempel. Och är det inte vanliga, olyckliga ungdomar är det de bekymmerstyngda idrottsstjärnorna och unga skådisarna som får uppmärksamhet.

Ingen krut är värd att läggas på några gamla dysterkvistar.

De ska ju ändå snart dö.

Men det unga självmordsoffret är inte så typiskt som man kan tro.

I mediernas framställning möter vi sällan, för inte säga aldrig den gamla människans självmord. Det är lätt att få uppfattningen att självmord är ett ungdomsproblem, men faktum är att statistiken pekar på raka motsatsen. 2004 var självmorden i åldersgruppen 15-24 inte ens hälften så många som de i gruppen 65 år och äldre. Ändå framhävs gång på gång bara det faktum att självmorden bland unga inte går ner, till skillnad från alla andra åldersgrupper.

ATT GAMLATAR LIVET AV SIG ses helt enkelt inte som ett problem. Tvärtom finns ofta föreställningen att det är ett väl övervägt val som man inte bör ifrågasätta eller ens förhindra.

Psykologiprofessorn Brian D. Carpenter skriver, apropå äldres självmord: ”Briefly,

I think they are more ethically justifiable because the 75-year-old has more experience in life, more wisdom and a unique personal perspective as a result of his and her position in the lifespan”.

MEN DÅ GLÖMMER MAN EN viktig aspekt av suicidforskningen. De allra flesta som tar sitt liv lider av en psykisk sjukdom: Depression. Och den som är deprimerad plågas inte sällan av självmordstankar när

” Ingen krut är värd att läggas på gamla dysterkvistar ”

sjukdomen rasar som värst. Tvångsmässiga tankar som inte har ett dugg med visdom att göra.

Pirjo Stråte, som är ordförande för anhörigföreningen SPES, menar att den rådande synen får konsekvenser för hur värden behandlar äldre. “Man nekar dem stödsamtal eftersom man inte vill slösa pengar på äldre”, säger hon.

Det skrivs spaltmeter om ungas psykiska ohälsa och deras behov av vård. Men precis som självmord är vanligare bland äldre än bland unga löper äldre också större risk att drabbas av en depression.

DEPRESSION ÄR EN SJUKDOM som går att bota, oavsett hur gammal den sjuke är. Och min gissning är att majoriteten av våra äldre mer än gärna lever ytterligare några år i psykisk hälsa om vi ger dem chansen.

Till sist handlar det återigen om hur stor makt media har när det kommer till hur samhället fungerar. Så länge mediabilden av den självmordsbenägne fastnar vid den nedstämde tonåringen kan sjukvården fortsätta blunda för de äldre.

Anette Lind

Werthereffekten vilar på osäkra grunder. Till exempel vet man inte ens om som tagit sitt liv verkligen tagit del av självmordshistorierna i pressen., berättar Michael Westerlund (bilden).

Foto: Anette Lind

Lars Karlsson

Källa: Brian D Carpenter: *A Review and New Look at Ethical Suicide in Advanced Age*

”Är vi mitt i en spännande brytningstid?”

Det har alltid funnits en vilja att gömma undan det skrämmande, det avvikande, det obekväma. Tabun om vad man inte får säga och göra har fötts och dött genom sekler och årtusenden. Med dem har också kommit en rad seglivade myter, som ofta hänger kvar långt efter att tabuet försvunnit.

INTE SÄLLAN HAR tabun varit sammanlänkade med religion och syftat till att hålla folket på mattan med sina regler och förbud. Ofta finns en bakomliggande avsikt att skydda människorna från ont. Enligt de flesta religioner är till exempel frisläppt sexualitet en hädelse mot såväl Gud som den egna kroppen. För att upprätthålla disciplinen ett samhälle där individens vilja och integritet inte ges något större värde är sådana alldeles ypperliga. Men de är knappast önskvärda.

”Det är bra att självmord är tabu i samhället, det måste finnas en bromskloss”, sa frilansjournalisten Monica Gunne när vi träffade henne. Gunne menar att det är bra att det i allmänhetens ögon inte är accepterat att ta sitt liv. Jag är böjd att hålla med. Och det finns en viktig åtskillnad mellan tabu som stoppar människor från att göra och de som förbjuder att tala om vis-

sa saker. Dock är de från början grenar på samma träd.

STIGMATISERINGEN av sexualiteten är ett tydligt exempel på det. Så sent som i början av 1900-talet kan man läsa i Nordisk Familjebok under uppslagsordet ’onani’: ”I våra dagar göres det ej litet för att varna människor för och rädda dem undan dryckenskapen. Men huru litet göres det ej för att rädda någon från den förfärliga osedligheten?”. Följderna av den här synen på självbefläckelsen är historia. Ett allmänt hysch-hysch blandades med fruktansvärda lögnar. Röda prickar över hela kroppen, håriga händer och slappa nerver var bara en handfull av de olyckor som kunde drabba den ivrige onanisten.

Till slut kom 60-talets glada kärleksrevolt och stack hål på sexskammens bubbla. Händerna befriades från sin sedliga plats på täcket och ett par decennier senare blev sexualupplysaren lika vanlig som väderkartan i dagstidningarna. Tabu på handlingen försvann och drog talförbudet, tillsammans med myterna, med sig i graven.

Men självmord då? 2010 finns bromsklossen kvar i i samhället. Att ta sitt liv är fortfarande inte ett socialt accepterat sätt att hantera svårigheter. Däremot kan man konstatera att bromsklossen till viss del fortfarande

de vilar framför journalister- na. Kanske är det gamla sambandet mellan att tala och att

göra en orsak till att Werthereffekten tillåts leva kvar. ”Väck inte den björn som sover”, heter det ju. Tig så försvinner det. Men ti-gandet har bevisligen ingen effekt på självmordsfrekvensen i stort och många är de som saknat en upplysande rapportering.

PROBLEMET ÄR BARA att vi den här gången inte kan börja med att avliva tabu på handlingen. Inte om vi har utgångspunkten att självmord bör förebyggas, åtminstone. Vi måste börja i andra änden - och stanna där. Det är lättare sagt än gjort, men en uppluckring verkar trots allt vara på väg. Under arbetet med det här magasinet vittnade flera av de vi träffat om att det faktiskt blivit bättre. Medierna pratar i större utsträckning om psykisk ohälsa och självmordsproblematiken har under 2000-talet sakta börjat sitt intåg på tidningarnas dag-ordning. Men myterna lever kvar och sprider sig som en bakteriehard bland experter och journalister - felaktig statistik blandas med Werthereffekten som obestridligt faktum.

Kanske är vi mitt uppe i en spännande brytningstid? För kvarstår gör trots allt en stor ambivalens om hur och när man bäst uppmärksammar det urgamla tabu som självmord är. En viljornas kamp om tolkningsföreträdet rasar. Som så ofta när samhället står inför stora förändringar.

Anette Lind

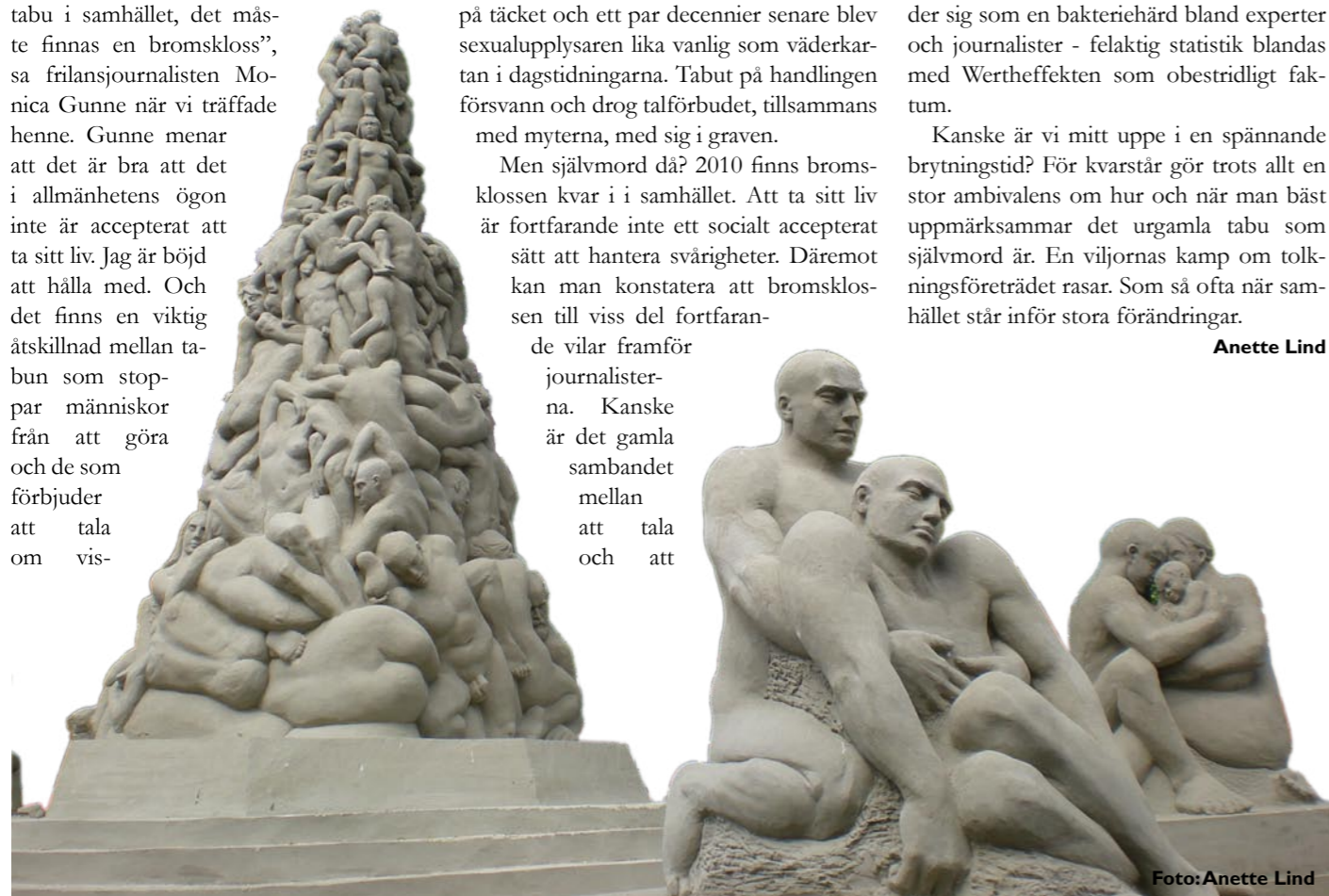

Foto: Anette Lind

”Det är dags att ta tag i självmorden”

I inledningen av det här magasinet citerade jag Albert Camus när han konstaterar att självmord är det enda riktiga problemet inom filosofin. Han har antagligen rätt i det, men självmord sträcker sig längre än så. Självmord är ett samhällsproblem. Ett samhällsproblem som inte försvinner för att man försöker sopa det under mattan.

DET FINNS MÅNGA ursäkter till att inte uppmärksamma självmord i media, men de allra flesta är, och förblir troligtvis bara ursäkter. Den så kallade werthereffekten är en sådan ursäkt. Man har hört någontans att om man skriver om självmord så leder till att fler tar livet av sig. Som vi har sett verkar det inte finnas mycket grund för denna rädslan.

När vi inledde det här arbetet hade jag en svag känsla: att någonting är väldigt fel i relationen mellan medier och självmord. Nu vet jag att det inte bara är någonting, allting verkar vara fel.

Till att börja med är det fortfarande många redaktioner som är rädda att rapportera om självmord. I vissa fall undviker man det så pass mycket att det kanske till och med blir frustrerande. Om läsarna redan vet att Kalle, Pelle och Anna alla har tagit sina liv, så kommer de undra vad det är för fel. Inte bara på samhället, utan också vad det är för fel på tidningen som inte har skrivit en rad om det. Det är fel.

MEN NÄR TIDNINGARNA väl skriver om ett självmord så verkar de gå igång på alla cylindrar. Här syftar jag framförallt på kvällstidningarna sätt att hantera ämnet (för dags- och lokalpress går fortfarande som katten runt het gröt). Här tas ingen hänsyn till eventuella chocktillstånd hos anhöriga. Här tas ingen hänsyn till att de antagligen kommer att ångra att de över huvud taget gick ut i media för att de ”ville” berätta om sin sorg. Redan dag ett ligger kvällspressen på de anhöriga.

Det är fel.

Per-Anders Broberg på Expressen menade att det handlar om vuxna människor. Man kan inte sätta sig över dem, om de själva valt att medverka. Det är en frågeställning värd att ta med i beräkningarna. Per-Anders Broberg har även sagt till oss att han tycker att de anhöriga är de verkliga

offren i en självmordssituation. Jag tycker han har helt rätt i det, men i vilken värld intervjuar man våldtäktsoffer, rånoffer eller misshandloffer samma dag som de har blivit våldtagna, rånade eller misshandlade? Ingen jag känner till i alla fall. Det är fel.

PÅ TAL OMANHÖRIGA till människor som tagit livet av sig, i de pressetiska reglerna finns det en paragraf speciellt tillägnad just självmord. Där står det att man ska ”iaktta stor försiktighet vid publicering av självmord och självmordsförsök särskilt av hänsyn till anhöriga och vad ovan sagts om privatlivets helgd” (§8). I den efterföljande paragrafen står det ”Visa alltid offren för brott och olyckor största möjliga hänsyn. Prova noga publicering av namn och deras anhöriga”. Vad är skillnaden i sak mellan dessa två? Bortsett från att den föregående specifikt gäller självmord är det egentligen ingen skillnad alls. Varför finns det speciell paragraf om just självmord när man ska ta hänsyn till samma saker angående alla andra offer? Nej, det enda självmordsparagrafen gör är att cementera tabu runt självmord ytterligare. Det är fel.

När vi ändå är inne på paragrafer så är WHO:s rekommendationer ett kapitel i sig. Det är alltså rekommendationer baserat på studier som dels inte är speciellt tillförlitliga, dels bara har studerat om det finns negativa effekter av självmordsrapportering. Fundera på det ett tag. Skulle vi tillämpa saker och ting utifrån dom premisserna är det mycket vi inte skulle få göra på grund av de möjliga negativa effekterna. Vi skulle till exempel inte få flyga, vi skulle inte ha kärnkraftverk, vi skulle inte få köra bil, vi skulle inte få åka buss, vi skulle inte få ha oskyddat sex för att nämna några. WHO:s rekommendationer är extremt fel.

NU ÄR INTE dessa rekommendationer tvingande och tur är väl det. För om de hade varit det så hade troligtvis inte missförhållandena för mobbade barn, som Måns Jennings, i våra skolor uppmärksammats. Om de hade varit det så hade kanske inte heller missförhållandena på behandlingshemmet Sofie Lohede bodde i uppmärksammats. Tänk hur många andra samhällsproblem som inte hade kommit upp till ytan om det

inte vore för att ett självmord hade lockat till sig mediedrevet. Fundera sedan på hur många samhällsproblem som inte har kommit upp till ytan just för att medierna är rädda för att uppmärksamma självmord. Allt det här på grund av en myt från 1700-talet som inte går att belägga.

DET ÄR DAGS att ta tag i självmorden för den svenska journalistkåren. Med det menar jag inte att man ska rapportera om alla självmordsfall, men en del av dem relaterar faktiskt till samhällsproblem som måste komma upp till ytan. För om inte dessa kommer upp till ytan så är risken att de kommer att förbli problem betydligt högre än annars. Man löser inga problem genom att sopa dom under mattan.

Lars Karlsson

Arbetsrapport

Arbetets titel: Mordande Journalistik

Författare:

Lars Karlsson, lars.karlsson.85@gmail.com

Anette Lind, anettelindh@gmail.com

Johannes Wettmark, wettmark@gmail.com

Journalistutbildningen termin 3 VT, JMG, Göteborgs universitet

Handledare: Britt Börjesson

Bilaga 1: Analysverktyg till textanalysen

Bilaga 2: Analys av Ornäsfallet

Bilaga 3: Analys av fallet Sofie Lohede

Bilaga 4: Analys av fallet Måns Jenninger

Varför?

Vi utgick från början från att självmord är ett tabubelagt ämne som pressen ogärna tar i - eller i alla fall känner stor ambivalens inför. Att detta borde få negativa konsekvenser såg vi också som en grund och frågade oss för vem och varför man ska antingen uppmärksamma ämnet eller låta bli att göra det. Werthereffektens vara eller inte vara är en de faktorer som fick oss intresserade. Dess makt ligger kvar i mediernas medvetande och ligger till grund för WHO:s riktlinjer, samtidigt som den vilar på väldigt osäker forskning.

Kort kan man säga att ämnet också intresserar oss för att det helt enkelt är både känsligt och viktigt. Om rapporteringen påverkar människors beteende på ett sätt som gör skillnaden mellan liv och död är det helt uppenbart viktigt att veta hur man ska göra. Men om den inte gör det finns ett nästan lika stort problem: Varför tigger man om ett så pass stort samhällsproblem? Det är rimligt att anta att en ökad uppmärksamhet faktiskt skulle kunna rädda liv, eller åtminstone avliva sega myter.

Metoder och urval

Flera olika typer av metoder har använts. Dels har vi gjort kvalitativa textanalyser av artiklar som publicerats om självmord. Detta blev första steget i vårt arbete. Urvalet har baserats på tre utvalda fallexempel där "vanliga människor" (det vill säga människor som inte är kändisar) har begått självmord. De tre fall vi har valt är fallet Sophie Lohede (Anette) i Jönköping 2009, fallet Måns Jenninger (Johannes) i Lerum 2005 samt ett självmordfall i Ornäs (Lars) utanför Borlänge 2005. Anledningen till att just dessa är våra exempel är för att det är självmordsfall som vi vet har blivit uppmärksammade i media. Det finns visserligen flera fall som har uppmärksammats under de senaste åren, men eftersom vår ambition med denna analys har varit att komma fram till hur medier uppmärksammar självmordsfall, snarare än hur generaliserbara dessa är.

Utifrån det har vi analyserat samtliga artiklar som har nämnt dessa fall. Vi har inte begränsat oss till vissa tidningar eftersom antalet artiklar att analysera var överkomligt ändå. Vi satte gränsen till ett år efter att självmorden inträffat, men i både Ornäs-fallet och Sofie-fallet slutade rapporteringen långt innan dess. I Måns-fallet pågår fortfarande efterspelet och artiklar om fallet dyker fortfarande upp. Vår begränsning känns dock ändå motiverad eftersom tonvikten på självmord försvinner med tiden och artiklarna därför blir mindre och mindre relevanta för vår undersökning.

I princip kan vi därför påstå att vi har analyserat alla artiklar som har skrivits om våra fallexempel. Dock ska nämnas att vi har analyserat alla artiklar som vi har kunnat hitta i

mediarkivet och presstext - samt ytterligare artiklar som dök upp i samband med mikrofilms-rullningen - där våra exempel fall har nämnt direkt eller indirekt. Det kan således finnas ett fåtal artiklar som vi inte har analyserat eftersom de inte har funnits i varken mediarkivet eller presstext. Vi tror ändå inte att det gör någon skillnad för resultatet då vi anser oss ha nått en teoretisk mättnad med de artiklar vi ändå har analyserat.

Utöver textanalysen har vi även genomfört intervjuer i form av både respondent- och informantintervjuer. Det här är steg två, som började den 24:e mars, då i stort sett all artikelanalys var färdig. Måndagen den 29:e åkte vi till Stockholm för att genomföra större delen av våra intervjuer.

Intervjupersonerna består av personer i en ledande roll på en redaktion (till exempel ansvarig utgivare och chefredaktörer), journalister som har skrivit om självmord i någon artikel, experter som forskar eller på annat sätt är kunniga och insatta i självmordsfenomenet och medier, samt anhöriga till personer som har begått självmord och/eller kan sägas representera denna grupp. (SPES)

De flesta av dessa intervjuer har varit både av informant- och respondentkaraktär. När det gäller redaktionledningen och journalister har syftet varit att dels få reda på hur man tänker och resonerar kring att rapportera om självmord (respondent), dels vilka reaktioner redaktionerna har fått i de fall de har fått när de väl har rapporterat om självmord (informant). Det senare bygger oftast på rena uppskattningar av intervjupersonerna. Det har givetvis också varit intressant att få veta hur journalister, i det här fallet främst Monica Gunne och Tomas Svedberg, känner inför att skriva om ämnet självmord. Intervjuer med expertisen (Mikael Wetsrelund, Ulla-Karin Nyberg) har i huvudsak varit informantintervjuer där vi får reda på hur forskningsläget ser ut om självmord och medier och vilka slutsatser man kan dra av det aktuella forskningsläget. De har även fått uttala sig om hur de tycker att man borde rapportera om självmord och hur de tror att det kommer påverka i framtiden. SPES-intervjun anhöriga har syftat till att ta reda på om de tycker att medierna behandlar ämnet på ett bra sätt och hur de tycker att självmord borde uppmärksammas av medierna.

I den mån det varit möjligt har vi alla tre varit med vid intervjutillfällena. Detta för att vi allihop skulle skaffa oss koll på den information som samlats in. På grund av vårt pressade tidsschema blev det dock så att Johannes gjorde intervjun med Ulla-Karin Nyberg själv, Anette intervjuade ensam Pirjo Stråte (SPES) samt TT:s redaktionschef Mats Johansson. Johannes gjorde också intervjun med GT-journalisten Tomas Svedberg själv, eftersom vi främst var ute efter hans arbetsmetoder kring Måns-fallet. I slutänden har vi dock fått en jämn fördelning på transkriberingen, som vi redovisat i en gemensam dokumentmapp, och fört gemensamma resonemang om var de olika intervjupersonernas bidrag kan passa in i vår undersökning. Den som i slutänden har utformat artikeln står som byline till respektive text. I kommentaren till innehållsanalysen har Lars dragit största lasset.

Nästa steg blev att göra upp en plan över vilka artiklar vårt arbete skulle innehålla och sedan börja författa. Parallellt med detta skrev vi också ihop våra individuella analyser av respektive självmordsfall, vilket var en förutsättning för att kunna skriva exempelvis kommentarer och ledare.

Forskningen vi valt att knyta våra iakttagelser till var i huvudsak

Problem och tankar

Hade tid funnits är det självklart att en kartläggning av rapporteringen kring samtliga stora självmordsfall de senaste åren vore önskvärt. Kombinerat med en översiktlig kvantitativ

studie på hur mycket tidningarna faktiskt skriver om självmord - både generellt och i specifika fall - hade vi svart på vitt kunnat klarlägga läget. Nu bygger vi synen på hur rapporteringen idag ser ut på redaktionscheferna och forskarnas åsikter. Men den önskvärda kartläggningen ryms helt uppenbart inte inom våra tidsramar, men det urval vi gjort tycker vi ändå ger en bra bild av läget. Dels eftersom det är rimligt att anta att tidningarna inte skulle behandla andra självmordsfall än de vi undersökt särskilt annorlunda, dels eftersom det trots allt inte finns allt för många andra självmordsfall tidningarna som har uppmärksamats. De vi talat med faktiskt är dessutom väl insatta källor som har koll på läget.

Aftonbladet och Dagens nyheter hade vi gärna haft med i vårt arbete, eftersom vi bara har en representant vardera i dagspress och kvällspress (samt TT som väl får räknas till samma kategori). Aftonbladet fick vi dock inte tag i innan vår Stockholmsresa. Dessutom tackade DN nej av oklara skäl. Expressen fick därmed ensam stå för kvällstidningarnas syn och SvD för dagspressens. På sätt och vis är det problematiskt eftersom det är lätt att generalisera och hävda att till exempel Aftonbladet och Expressen arbetar och tycker precis likadant, något som blev tydligt under intervjun med Per-Anders Broberg att så inte är fallet. Objektivt sett har de båda kvällstidningarna dock i stort rapporterat om våra fall på liknande sätt. Men Aftonbladets eller DN:s resonemang bakom vet vi inget om.

Källförteckning

Skriftliga källor:

Artklar till innehållsanalysen:

Fallet Måns Jenninger: 50 artiklar
Fallet Sofie Lohede: 54 artiklar
Ornäs-fallet: 59 artiklar

Böcker och artiklar:

Brian D. Carpenter: *Review and New Look at Ethical Suicide in Advanced Age* ur *The Gerontologist*, 1993

Daniel Hultenmo, Fredrik Oderth, Martin Pettersson: *Speglingar av ljus och mörker*, C-uppsats vid JMG, Göteborgs Universitet HT 2008

D.P. Phillips: *The influence of suggestion on suicide: Substantive and theoretical implications of the Werther effect*, 1974

Karin Wahl-Jorgensen, Thomas Hanitzsch: *Agenda Setting* (kapitel 11) och *Nature, Sources and Effects of News Framing* (kapitel 13) ur *The Handbook of Journalism Studies*. (KOLLA)

Michael Westerlund, Sylvia Schaller och Armin Schmidke: *The role of massmedia in suicide prevention* (kapitel 69) ur *Oxford Textbook of Suicidology and Suicide Prevention*, 2009

World Health Organisation: *Preventing suicide - A resource for media professionals*, 2008.

Pressetiska reglerna ur *Spelregler för press, radio och TV*, 2007

Kerstin Vinterhed: *Självmord/En Antologi*, 1968

Stenström, Sofia: Gamla nyheter: – En studie av hur pensionärer ramas in och representeras i svensk press
(Uppsala universitet, Medier och kommunikation)
<http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:226641>

Yvonne Marie Werner: *Själv mord och självmordsprevention i det tidigmoderna Sverige*
(finns att läsa på: <http://www.markusstiftelsen.se/markusstiftelsen/sjalvmord.html>), 1999

Muntliga Källor:

Michael Westerlund (Mediaforskare vid JMK i Stockholm)

Pirjo Stråte (Ordförande för SPES i Stockholms län)

Monica Gunne (Frilansande kolumnist för Aftonbladet)

Per-Anders Broberg (Biträdande nyhetschef och ansvarig utgivare hos Expressen)

Martin Jönsson (Tillförordnad ansvarig utgivare, Svenska Dagbladet)

Tomas Svedberg (GT-journalist)

Anders Goliger (Nyhetschef för Göteborgs Posten)

Ulla-Karin Nyberg (Överläkare, psykiater och suicidforskare vid St.Görans sjukhus i Stockholm)

Mats Johansson (Redaktionschef TT)

Britta Alin Åkerman (Professor vid NASP vid Karolinska Institutet)

Bilaga 1, Frågor vi har ställt till texterna i textanalysen

Typ av artikel

Ålder på avliden/avlidna

Namn på avlidna/anhöriga

Syfte & vinkel

Placering - förstasida/inte förstasida

Längd/storlek

Tidpunkt för publicering

Framgår det att det rör sig om självmord?

Beskrivning av självmordet

- får man veta plats?
- metod? Hur ingående?

Hur beskrivs den döde? Hur mycket får man veta?

Är brott inblandat?

Anledningen

- Anges eller spekuleras det i orsaken?
- Ligger anledningen hos personen själv, eller tillskrivs någon annan ansvaret?
- Om anledningen finns hos personen själv - vilken är den? En eller flera anledningar?
- Om någon annan har ansvaret - vem/vilka? En eller flera? På vilket sätt?

Finns anknytning till större samhällsproblem/samhällskritik?

Har självmordet fått konsekvenser, ex. manifestationer och politiska förändringar?

Vem är huvudperson i texten?

Vilka kommer till tals?

- ex. anhörig, expert, polis, vän, kollega, vittne...
- Vad säger de?
- I vilken grad styrs uppmärksamheten av de anhörigas intressen?

Knyts det enskilda fallet till samhällsproblemet Självmord?

Hur framställs självmord generellt?

Bilder

Finns det bild till artikeln?

Vad visar den? Vem visar den?

Vem har tagit bilderna/ var har redaktionen fått dem från?

Analys Ornäsfallet

Totalt antal artiklar: 59 st

Nyhetsartiklar: XX

Fördjupningsartiklar: XX

Krönikor: XX

Insändare: XX

Övriga: XX

Tidningsrapporteringen om självmorden i Ornäs i december 2005 följer ett mönster som kan delas in i tre steg som utgör grunden för upplägget på min analys. Först och främst är det dock på sin plats att beskriva händelseförloppet. Baserat på de uppgifter som har kommit fram i de olika tidningarna försöker jag redogöra för förloppet i kronologisk ordning.

Torsdagen den 15 december 2005 ser en granne två för henne okända ungdomar gå utmed järnvägsrälsen i byn Ornäs mellan Falun och Borlänge. Vid halv två-tiden, några minuter efter grannens observation, går larmet till SOS. De två ungdomarna har då väntat några minuter i ett skogparti bredvid rälsen. När tåget på väg mot Falun sedan kommer springer de, hand i hand, ut på spåret mot tåget. De dör omedelbart. Lokföraren blir chockad och tas om hand om av Banverkets stödpersonal. En anteckningsbok hittas i anslutning till olycksplatsen.

Så vilka är dessa två ungdomar? Det visar sig att det är en pojke och en flicka, båda 17 år. Bägge var hembördiga i Borlänge och gick på samma gymnasieskola (Soltorgsskolan), men de var officiellt sett inte ett par utan bara vänner. Bägge var populära och aktiva i skolföreningar (antagligen kårföreningar som jag vet är populära på den skolan). När de bägge dör framför tåget är det meningen att pojken egentligen ska vara på ett möte med en av föreningarna på skolan vid samma tid.

Banverket är vid tillfället i planeringsstadiet för att bygga om järnvägssträckan Borlänge-Falun. I dagsläget går järnvägen rakt igenom Ornäs och är alltså samma sträcka som ungdomarna tar sitt liv på. Samma dag som ungdomarna tar sitt liv ska Banverket på kvällen informera Ornäsborna om olika förslag de har tagit fram om hur järnvägssträckan Borlänge-Falun ska dras i framtiden. Mötet hålls i ett samlingshem i Ornäs inte långt ifrån olycksplatsen och Ornäsborna får här rösta om vilket av de tre förslagen på sträckning som de tycker är bäst. En rungande majoritet vill inte att järnvägen ska gå igenom deras by. Dagen efter är polisen tillräckligt säker på ungdomarnas identitet så att de går ut med vilken stad de bor i (alltså Borlänge) och under helgen är de så säkra på vilka dom är att man kan gå ut med vilken gymnasieskola de går i. Ungefär samtidigt har det kommit fram att en av ungdomarna, pojken, har berättat om sina självmordsplaner offentligt på sajten Lunarstorm. En av chattarna som läser detta börjar heja på och uppmuntra pojken att genomföra självmordet. På grund av detta blir chattaren bannad från sajten, men han förklarar sitt handlande med att han inte trodde att de skulle genomföra det.

Det är den korta versionen av händelsen. Nu till själva analysen.

Första steget - 16 december: dagen efter händelseförloppet

Dagen efter händelsen är det givetvis själva förloppet som står i fokus. Det finns dock redan tydliga skillnader mellan tidningarna om hur man rapporterar kring händelsen. Tre tidningstyper kan man skilja ut här: kvällspress, lokalpress och morgonpress/övrig press.

Kvällstidningarna, här representerade av Expressen och Aftonbladet, är här en av extremerna i hur man väljer att rapportera. Här är man mest detaljerad i sin beskrivning av händelsen och man tar till dramaturgiska knep som gör att händelsen målas upp i stora proportioner. Både Aftonbladet och Expressen har nyheten på löpsedeln, varav Expressen har den som huvudnyhet på löpet. Aftonbladet väljer att lägga förstasidespuffen i en liten ruta långt ner till vänster på sidan. I bägge fallen är det ingen tvekan om att det är ett självmordsfall.

I själva nyhetsartikeln väljer bägge tidningarna att nämna att ungdomarna höll varandra i handen när de tog sitt liv i rubriken (liksom de gjorde i rubriken på förstasidan). I Expressens artikel kan man läsa väldigt målande om räddningstjänstens arbete, till exempel får man reda på att det antagligen är en pojke och en flicka (vilket man inte är säker på vid tillfället) med av två olika stora händer som har hittats längs rälsen. Aftonbladet väljer inte att beskriva lika detaljerat. Istället lägger man vikt vid att framställa självmordet som ett mysterium, där anteckningsboken (här benämnt som ett självmordsbrev) får en betydande roll (man tror att det kommer att lösa mysteriet). Bägge tidningarna låter polisens presstalesman få säga att det är ett självmord snarare än att dra den slutsatsen själva och bägge tidningarna har kartor som pekar ut var byn ligger i landet. I Expressen intervjuar man även grannen som har sett ungdomarna strax innan de tog sitt liv.

Expressen skiljer sig från Aftonbladet genom att de publicerar historien i ett helt uppslag med en huvudartikel och en sidoartikel. I sidoartikeln väljer man att se på händelsen från lokförarens perspektiv. Framförallt redogör artikeln för ett makroperspektiv och man låter en annan lokförare som har varit med om samma typ av självmord flertalet gånger få uttala sig. Där får man reda på att det är ganska vanligt att folk begår självmord genom att hoppa framför tåg och hur traumatiskt det är för lokförarna.

Bilderna i bägge tidningarna visar är däremot inte speciellt detaljerade. Man får se polisbilar med saftblandarna på och ett lok. De enda personer man får se är enstaka polis eller räddningspersonal i bakgrunden. Expressen använder dock ett personporträtt av lokföraren i sidoartikeln.

(Här ingår även GT, men de har samma material som Expressen)

Lokaltidningarna, Borlänge tidning, Dalademokraten och Nya Ludvika tidning, representerar medelvägen i tidningarnas rapportering av fallet. Alla utom Nya Ludvika tidning har det på förstasidan, dessutom är de huvudnyheter där i bägge fallen. Ingen av dessa nämner dock ordet självmord i rubriken, men det framgår ändå när man läser mellan raderna i underrubrikerna. De verkar ändå medvetet ha unvikit att framställa det som ett självmord direkt. Man får läsa ända till slutet av textpuffarna innan det klart och tydligt framgår att det är ett självmord.

Liksom på förstasidorna skriver ingen av tidningarna ordet självmord i huvudrubriken. Både Borlänge tidning och Nya Ludvika tidning väljer dock att skriva självmord i underrubriken, men i bägge fallen framställer man det bara som en misstanke snarare än ett faktum ("Polisen misstänker självmord" och "Mycket tyder på självmord"). Gemensamt för alla tidningarnas huvudartiklar är att länsvakthavande befälet får fastställa klart och tydligt att det är ett självmord, trots det så är alltså samtliga lokaltidningar väldigt försiktiga med att fastställa det i rubrik och övrig text. Borlänge tidning och Nya Ludvika tidning är de som beskriver händelsen mest detaljerat av de tre. Där koncentrerar man sig på att beskriva händelseförloppet som det uppfattades ur lokförarens perspektiv. Man har sett två ungdomar ute i skogen som sedan har tagit varandra i hand och gått (alltså inte sprungit) mot tåget. I bägge fallen får man även veta att kropparna sedan släpades med i 300 meter. Man får även veta kön på pojken, än så länge är det som sagt okänt att den andra är en tjej, och man får även veta att det har hittats ett självmordsbrev. Mot slutet får man även veta hur många passagerare som fanns på tåget och hur de togs om hand om efter händelsen.

I Dalademokraten är man betydligt mer återhållsam. Här lägger man snarare vikt vid den rena tågstörringen snarare än självmordet. Man får veta att tågstoppet beror på att två

ungdomar har ställt sig (alltså varken sprungit eller gått) framför tåget snarare än att självmordet orsakade ett stopp i tågtrafiken. Inte någon gång i artikeln skriver man att det handlar om självmord förutom när länsvakthavande befälet säger det klart och tydligt. Istället är texten full av eufemismer som "oundviklig olycka" och "tragedi". I ingressen kan man även läsa att "omständigheterna runt olyckan är oklara", vilket de uppenbarligen inte är.

En intressant aspekt med Dalademokraten och Borlänge tidning är att man relaterar självmordshändelsen med diskussionen om hur järnvägen ska dras i framtiden.

Dalademokraten sammanlänkar de bägge artiklarna redan på förstasidan genom att placera dem i samband med varandra (självmordet överst som huvudartikel och järnvägsdragningen under). Där nämner man även att resultatet av omröstningen kan ha påverkats av den nyligen inträffade olyckan. Även i huvudartikeln om järnvägsdragningen i tidningen gör man ett samband med olyckan, vilket i sig inte är konstigt. Mest intressant här är Borlänge tidning. Man har visserligen järnvägssträckningsartikeln på förstasidan, liksom Dalademokraten, men den är ytterst liten och tydligt avskild från självmordsartikeln. I tidningen blir det än mer intressant. Här har man lagt självmordsartikeln och järnvägsdragningen på samma sida och de tar lika stort utrymme. Varken på förstasidespuffen eller i huvudartikeln nämner man dock ingenting om självmordet. Inte ens en liten hint. Man har kopplat samman händelserna enbart genom att lägga dem på samma nyhetssida.

(Bland lokaltidningarna ingår även Falukuriren som dock inte nämns i analysen eftersom de publicerade i princip samma material och på samma sätt som Borlänge tidning)

Morgonpress och övrig press representerar här motpolen till kvällpressens rapportering. Dagens nyheter och Svenska dagbladet har egenskrivna artiklar om händelsen i form av notiser medan övrig press här är en TT-artikel som bara ett par lokaltidningar publicerade (Hallands nyheter och Nerikes Allehanda). Här följer alla samma princip. Man får veta var det har hänt, när det hände, vakthavande befälet får säga att troligtvis rör sig om ett självmord, man får veta att det finns ett självmordsbrev och man får slutligen veta hur många som fanns på tåget och hur länge det var stopp i trafiken. Alla dessa notiser följer denna mall.

Andra steget - 17 december: sorgearbete

Andra dagen är det bara lokaltidningarna och kvällstidningarna som rapporterar om fallet.

När det gäller Expressen så har man nu fått reda på att den döde pojken har skrivit om självmordet på sajten Lunarstorm och man drar således på historien i ett helt uppslag. Även denna dag får händelsen toppa förstasidan. I uppslaget finns en huvudartikel och två relaterade artiklar. I huvudartikeln behandlar man chattarvinkeln genom att återge delar av en chatkonversation där en av deltagarna är den döde pojken och den andra är en än så länge okänd person som uppmantrar den andre till att genomföra självmordet. Expressen kallar nu inte längre självmordet för ett självmord, utan en självmordspakt. En expert (Michael Westerlund) får uttala sig om fallet som dels får säga att ungdomar kan triggas till självmord på detta sätt, dels får han säga att sajter som Lunarstorm borde ta ett större ansvar och kontrollera vad som försiggår på sidan. Man får känslan av att Expressen skuldbelägger den okände chattaren för självmordet. I en av sidoartiklarna har man intervjuat den döde pojken flickvän som får berätta om pojken på ett väldigt romantiserande sätt och hur chockerande det var att han tog livet av sig för henne. Man publicerar även pojken sista SMS till sin flickvän. I den andra sidoartikeln har man intervjuat ännu en expert (Danuta Wasserman) som vill sätta ner foten och säga att nu måste man göra någonting. Resten av artikeln fungerar i princip som en faktaruta där man listar alla saker man bör vara uppmärksam på hos personer som kan tyda på att de är

självordsbenägna och vad man ska göra åt det. Här står även att självmorden bland unga ökar, vilket inte stämmer om man ser på statistiken. Aftonbladet spinner, till skillnad från Expressen, vidare på att framställa självmordet som ett mysterium. Man dedikerar ett helt uppslag åt händelsen denna dag där det finns en huvudartikel och tre sidoartiklar. I huvudartikeln lägger man vikt vid att beskriva framförallt pojken omgivning och liv. Flera anhöriga, bara vänner, ingen nära släkting, till pojken intervjuas och berättar att de är chockade över att han valde att ta sitt liv. Det är i princip ett reportage från minnesplatsen som har upprättats i en kyrka. På detta sätt får man som läsare reda på en hel del om pojken, till exempel att han var med i flera föreningar och skulle varit på ett möte samma dag som han tog sitt liv. Frånvarande är flickan som också tog sitt liv. Det är i princip bara pojken man får veta någonting om. I en av sidoartiklarna har man intervjuat en kvinna vars dotter tog sitt liv 2 år tidigare, bara 13 år gammal. Syftet med denna artikel är troligtvis att få ett längre perspektiv från en anhörig (man har inte intervjuat någon nära anhörig till de döda ungdomarna). Hon berättar om sin sorg och hur hon har hanterat den över tid och till slut accepterat och gått vidare så gott det går. En andra sidoartikel handlar om att det blir att vanligare att ungdomar i Europa tar sina liv tillsammans. Huvudperson här är den återkommande Danuta Wasserman. Denna artikel är märklig eftersom den bara verkar bygga på vad Danuta säger, och det hon säger tas emot som en sanning. Hon anger dock inga källor eller hänvisningar till någon forskning alls, utan konstaterar bara att ungdomar begår självmord tillsammans i en allt högre omfattning i Europa (jag vill gärna veta vad hon bygger detta på) och hon har dessutom en förklaring som nästan låter frikyrklig: strävan efter ett samhälle där man glömmer den mänskliga gemenskapen. Danuta förekommer dessutom i den fjärde sidoartikeln som är en form av enkätartikel där tre experter (Danuta Wasserman, Britta Ahlin-Åkerman och Margit Ferm) får svara på tre snabba frågor. Alla verkar i stort sett överens om svaren på alla tre frågorna.

I lokalpressen är inte konformiteten i rapporteringen lika stor längre. Alla lokaltidningar fokuserar på olika vinklar i fallet. Borlänge tidning fokuserar nu på att det är fastställt att de bägge omkomna är från Borlänge och de publicerar ett helt uppslag i tidningen och toppar förstasidan med händelsen. På förstasidan står det inget om självmord nu, istället skriver man att de är omkomna. Uppslaget i tidningen innehåller fem artiklar, tre som är direkt relaterade till händelsen och två som mer handlar om makroperspektivet. I de tre med direkt koppling till händelsen undviker man ordet självmord i möjligaste mån och skriver istället om dem som omkomna. Vid ett tillfälle i artiklarna skrivs ordet självmord och då är det återigen en polis som är citerad. De tre artiklarna handlar om teknikernas arbete vid rättsen och bekräftelsen om att ungdomarna kom från Borlänge. Den andra handlar om hur skolan där ungdomarna gick har reagerat genom att upprätta en krisgrupp. Många kompisar till ungdomarna får här berättade att de är chockade och dessutom kan man läsa att det finns en stor ryktesspridning på skolan. Den tredje artikeln handlar om just dessa rykten där två huvudpersoner har blivit drabbade av dem genom att alla verkade ha trott att det var de som begått självmord.

Bland de två artiklarna i uppslaget, som inte handlar direkt om den specifika händelsen, handlar en om att allt fler unga begår självmord (igen). En lokal expert i barnpsykiatri får uttala sig och menar att det är nedskärningar och samhället som är skulden. I samband med artikeln finns även en faktaruta med nummer man kan ringa om man behöver hjälp. Den andra, inte direkt relaterade artikeln är intressant i sig. Det är tidningens ansvarige utgivare som har känt sig tvungen att motivera varför de väljer att skriva om självmord (inte självmordet) och har skrivit en hel artikel för att motivera det. Han menar att det är åldern på offren(?) som var den avgörande faktorn.

På Dalademokratens förstasida finns händelsen i dag igen, men inte som huvudnyhet. Den har inte ens en rubrik, utan det är bara en liten bild på en minnesplats med en bildtext under. Under detta finns dock en annan liten rubrik som lyder "Kameror vid järnväg kan

rädda liv" och hänger alltså samman med självmordet. Trots så lite plats på förstasidan har ändå händelsen fått ett helt uppslag i tidningen med fyra artiklar. Två av artiklarna har direkt samband till händelsen, de andra två inte. Samma mönster som i Borlänge tidning återfinns här. De artiklar som är direkt relaterade till händelsen nämner knappt ordet självmord alls. En gång står det "självmordet" och då är det i förbifarten (men det är faktiskt inte ett citat). Annars handlar artiklarna om väntade saker. Den ena om skolan och sorgen där, den andra om krisgruppens arbete på skolan. Man verkar ha lämnat brottsplatsen helt och skriver ingenting personligt om ungdomarna.

De två artiklarna som inte är direkt relaterade till händelsen talar öppet om självmord och självmordsförsök. Den ena handlar om kameraövervakning som förebyggande åtgärd mot självmord på järnvägsspåren. Den andra handlar om hur man har tagit hand om lokförarna efter händelsen och hur man brukar arbeta med dem. Inget anmärkningsvärt i övrigt.

I Nya Ludvika Tidning finns bara en artikel om händelsen och det är samma som en av dem som fanns i Borlänge tidning. Den där man intervjuar en lokal barnpsykolog som berättar att fler unga begår självmord och att det är samhällets fel.

Steg tre - 18 december och framåt: nyheten dör ut

När dag tre kommer har fler än morgonpressen gått vidare och bryr sig inte om händelsen så mycket längre. I det här läget är det meningslöst att dela upp rapporteringen i olika kategorier.

Expressen är den tidning som hänger kvar hårdast i händelsen. De håller i chatspåret och drar på för fullt med ett helt uppslag den tredje dagen, men ingenting på förstasidan. I huvudartikeln har de bestämt sig för att den än så länge okända chattaren är ansvarig för självmordet. Man väljer återigen att benämna händelsen som en självmordspakt och i artikeln kan man läsa om hur polisen söker efter chattaren som ska ha uppmuntrat till självmordet. Polisen får dessutom berätta att det kan anses vara ett brott att uppmuntra någon till att begå självmord. Artikeln består dels av poliserna och deras arbete, dels av återpublicerade utdrag ur den aktuella chatten. Förutom det så citerar man arga ungdomar från Lunarstorm, samt att man passar på att lägga över en del av ansvaret till de sajtansvariga.

I den andra artikeln i uppslaget har man återigen intervjuat flickvännen till den omkomne pojken. Här framställs återigen självmordet som ett mysterium och man kan återigen läsa om flickvännens reaktioner på pojkvännens självmord. Man slutar dock inte där. Man publicerar återigen det sista SMS han skickade till henne, den här gången på bild, och dessutom publicerar man ett nyskrivet avskedsbrev från flickvännen till pojken. Det är alltför uppenbart att man här har utnyttjat en människa i chocktillstånd. Den döde flickan får återigen en sekundär roll. Hon nämns, men bara snabbt i förbifarten. Man verkar nästan ha glömt av henne helt.

Underst i uppslaget finns dessutom en stor faktaruta med diverse journummer.

Söndagen den 19 december fortsätter Expressen följa upp med en helsida. Den här gången får chattaren själv komma till tals. Vi får veta att han har stängts av från Lunarstorm, men man citerar honom från en konversation över MSN istället. Chattaren ber om ursäkt och verkar väldigt ångerfull över det han har gjort. Här är även första gången man får veta att det inte bara var han (ja, det framgår att det är en han) som har uppmuntrat till självmordet trots att det är honom tidningen i princip har lagt all skuld på tidigare. Man verkar fortfarande tro från tidningens håll att uppmuntrandena till självmordet är orsaken till detsamma.

Den sista artikeln Expressen publicerar om händelsen är en helsida den 20 december. Nu har man lämnat chat-spåret och fokuserar nu istället på anteckningsblocket (som tidigare benämnt självmordsbrev) och reaktionerna på nätet. Man återger, med flickvännen som källa, vad som står i det. Man citerar dessutom hälsningar som diverse människor har gjort i den döde pojkens gästbok på Lunarstorm. Allt som allt ger artikeln en väldigt romantiserad

bild av självmordet. Paradoxalt nog återkommer den numera välkända Danuta Wasserman mot slutet av artikeln då hon berättar att det kan vara farligt att romantisera självmord allt för mycket. Detta eftersom det kan uppmuntra fler att försöka menar hon. Med det får hon sista ordet i Expressens rapportering om självmordsfallet i Ornäs.

Aftonbladet har lämnat ämnet helt den 18 december, men den 19 återkommer fallet i en krönika skriven av Lotta Gröning och publicerad i övre vänstra hörnet av Aftonbladets debattsida. I krönikan uttrycker hon en hopplöshet gentemot självmord. Hon skriver att vi ändå aldrig kan stoppa dem, men tror ändå att man kan minimera dem genom att prata om självmord öppet och att vara uppmärksamma.

Borlänge tidning har ingenting om självmordet den 18 december, men den 19 återkommer det igen. På förstasidan finns en minimal puff som berättar att Soltorgsskolan är i sorg efter självmordet. Man verkar inte längre dra sig för att framställa det som ett självmord längre. I tidningen finns en helsida med två artiklar. Den ena är en välbekant artikel om sorgen på skolan efter händelsen. Man benämner den som en tragedi och skriver om hur chockade alla är. I den andra artikeln väljer även Borlänge tidning att uppmärksamma att pojken har chattat om självmordet. Man skriver dock inte ut att det var pojken utan "en av ungdomarna" istället. Vinkeln ligger dock snarare på internet och ungdomar snarare än den aktuella chatten. Vi får reda på av en expert (Elza Dunkels) att föräldrar inte har en aning om vad deras barn skriver om på nätet och att konversationer på nätet skiljer sig från "vanliga" konversationer genom att man säger andra saker. Hon betonar även att det inte bara behöver negativt utan även positivt eftersom många ungdomar faktiskt får hjälp på nätet. Kontentan är ändå att föräldrar måste ha bättre koll på vad deras ungdomar gör på nätet. En viss skuld läggs alltså på nätet här.

I Dalademokraten är det bara i en debattartikel som fallet tas upp igen efter den 17 december. Den är publicerad den 20 december och är skriven av en kristdemokrat och en före detta riksdagsledamot (gissningsvis är även han kristdemokrat). I debattartikeln konstaterar man återigen att självmord bland unga ökar, såklart utan att ange någon källa. Man fortsätter argumentera för att orsaken till detta beror på nedskärningar i både vård och skola. De har även sina egna teorier om vad det är som gör att ungdomar idag mår sämre än innan (vilket även det är utan källhänvisning). Man landar så småningom i en mängd löften om ökade anslag hit och dit och sist, men inte minst vill de anställa en kommunal SUPER NANNY (ja, det står med stora bokstäver).

I Dagens Nyheter publicerar man den 20 december en läsarinsändare som tar upp Ornäs-fallet som ett exempel. Läsaren frågar varför så mycket mer pengar satsas på trafiksäkerhet när självmord är mycket vanligare än trafikolyckor med dödlig utgång.

Summa summarum

I medieanalysen om Ornäsfallet framträder vissa mönster som är värda att betona. Framförallt ser man en ganska tydlig skillnad i hur man rapporterar om självmord mellan kvällspress, lokal dagspress och dagspress i allmänhet. Kvällstidningarna drar sig inte för att skriva ut att det rör sig om ett självmord trots att inte dödsorsaken officiellt är klarlagd. Man skriver också mer detaljerat om händelsen och använder ofta dramaturgiska knep. Den lokala dagspressen är mer återhållsamma. Här undviker man att klargöra att det rör sig om ett självmord från början, men man skriver ändå ut det om någon officiell person (i det här fallet vakthavande befälet) säger att det handlar om självmord. En intressant notering är att man bara verkar undvika att skriva ut självmord i artiklar som är direkt relaterade till händelsen, där man istället använder mycket eufemismer. I artiklar som är relaterade, men inte direkt berör händelsen skriver man däremot mer öppet om självmord. Det verkar inte göra någon skillnad att artiklarna ligger på samma sida. Den rikstäckande dagspressen undviker dock att rapportera om det här fallet helt. Man publicerar notiser som knappt

någon märker av, men det är ändå anmärkningsvärt att det är egenproducerade notiser. En annan sak som är värd att nämna är att bara två av lokaltidningarna som inte har spridningsområde i närheten av den aktuella händelsen har publicerat TT-artikeln. Att det ens finns en TT-artikel är iofs anmärkningsvärt i sig.

Man kan konstatera att både kvällstidningarna och den lokala dagspressen alla har minst en artikel där en expert påstår att antalet självmord bland unga ökar. Ingen verkar dock ifrågasätta detta utan det accepteras som en allmän sanning. Den sanningen reproduceras sedan i debattartiklar och blir på det sättet ännu mer sant. Den allmänna sanningen är dock inte sann i verkligheten, men den får ett enormt fäste genom att reproduceras vidare.

Slutligen är det värt att notera att ingen tidning har publicerat några namn på några inblandade. Kvällstidningarna har dock gett så många ledtrådar om personerna att det knappast vore svårt att ta reda på vilka det var om man bara ville.

Fotnot: På grund av tekniska missöden presenteras här en sammanfattning av analysen i Ornäsfallet.

Analys fallet Sofie Lohede

Antal artiklar: 54

Tidsperiod: 11/4-26/8

De allra flesta artiklar om fallet med Sofie Lohede har karaktären av nyhetsartikel och är publicerade i direkt anslutning till att något nytt blivit känt. Man kan säga att det finns fem hållpunkter i berättelsen.

1. Den första rapporteringsvågen kommer den 11:e april och ett par dagar framöver då tidningarna konstaterar att Sofie (eller "en 15-årig flicka") tagit livet av sig natten före rättegången mot hennes våldtäktsman och att åtalet därför måste läggas ner.
2. Nästa hållpunkt inträffar runt den 15:e april. Då handlar det om att fallet kan komma att tas upp igen, de stora demonstrationerna utanför rättssalen samt att det funnits brister i hur behandlingshemmet skötts.
3. Den tredje ligger efter 22:e april då utvecklingscentrum i Göteborg beslutat att fallet tas upp.
4. Fjärde hållpunkten kommer den 19:e maj då domen har fallit mot den åtalade 42-åringen, men familjen tycker straffet (3 år) är för mildt.
5. Den femte och sista hållpunkten är den 25:e augusti. Då har man kommit fram till att socialnämnden gjort fel i behandlingen av Sofie.

Det finns artiklar som faller utanför hållpunkternas ramar. Dessa är dock i minoritet – när det gäller morgontidningarna. Vad gäller Expressen/GT och Aftonbladet finns däremot en hel rad artiklar som tar upp bakgrundsfakta, personbeskrivningar och anhörigas berättelser. Dessa anknyter mer till fallet i stort.

Majoriteten av de artiklar som publicerats i morgontidningar bygger på TT-material. De får ofta inga större utrymmen i tidningen, har i de flesta fall formen av notis eller kortare nyhetsartikel och förekommer bara i ett fall på förstasidan. Då handlar det om att en Linköpings-åklagare tar över fallet, publicerat i Östgöta-correspondenten. Rubriken säger inget om självmord. Det kan dock vara värt att nämna att nyheter knutna till fallet vid enstaka tillfällen ändå fått en framträdande plats på inrikessidan (exempel!).

I Aftonbladet och Expressen/GT får fallet breda ut sig betydligt mer. I två, respektive ett fall av tidningarnas rapportering ligger Sofie-fallet på förstasidan. Dessa löp är i direkt anslutning till självmordet, ex. "Sofie, 15 år tog sitt liv efter våldtäkten – åtalade 42-åringen går fri" (GT/Expressen). I kvällstidningarna tar fallet sällan mindre än en helsida av tidningens utrymme. Ofta får det hela uppslag, med ett flertal sidoartiklar och stort uppdragna bilder. (se nedan) I Aftonbladet återkommer krönikören Monica Gunne med en kolumn när något nytt inträffat.

Hur tidningarna skriver om fallet skiljer sig inte oväntat mellan just morgon- och kvällspress. Kvällstidningarna, tillsammans med Metro, nämner konsekvent både Sofie och hennes anöriga vid namn. I morgonpressen heter hon "den 15-åriga flickan". I både Aftonbladet och Expressen/GT finns en tydlig jakt på skuldbeläggning. I sin första artikel målar båda tidningarna upp en helhetsbild av Sofies bakgrund – psykiska besvär, skolproblem och en pappa som tagit livet av sig - som får stå som förklaring till hennes självmord. Även om rädslan att vittna beskrivs som en trigger. Men i efterföljande artiklar

delas mycket hårdare beskyllningar ut. I GT får en av Sofies vänner säga: "De drev henne till självmordet" och syfta på åklagare och polis. I Aftonbladet lägger "Maria", Sofies väninna som såg henne död i hemmet, största delen av skulden på 42-åringen och önskar honom ett långt straff. I flera andra Aftonbladet-artiklar framställer familjen självmordet i huvudsak som en följd av att Sofie inte orkade vittna. Åklagare Erik Schreiber framstår som en skurk då han inte ansett att han kan driva åtalet med de inspelade videoförhör som gjorts med Sofie.

Det ska dock påpekas att udden rätt snart, både när det gäller kvälls- och morgonpress, riktas mot strukturella problem. Behandlingshemmets brister och socialnämndens utredning om Sofie belyses och rättssystemet får en pik. Aftonbladet-krönikören Monica Gunne vinklar på att stöd behövs till sköra flickor i Sofies situation. Hon berör också att hon vill få ett stopp på vuxnas "kladdande" på barn, något som en ledare i Katrineholmskuriren också tar upp – de skriver att sexualiseringen av samhället skapat farliga "avarter" som flickor utsätts för. Det finns även ett par artiklar som nämner andra flickor som farit illa på behandlingshem, varav en handlar om samma hem som Sofie varit på.

När det gäller detaljer om Sofie och självmordet går de båda kvällstidningarna återigen oerhört mycket närmare än morgontidningarna. De enda bilder som förekommer i morgonpress (undantaget Metro) är bilder av demonstrationståget och en bild på omsorgschefen Bo Samuelsson i Hallands Nyheter. Vi får inget veta om platsen för självmordet och de enda detaljer om flickan är de som berör fallet – hennes narkotikaberoende och de lösa tyglarna på behandlingshemmet. I en TT-artikel uttalar sig mormodern om domen, i övriga artiklar finns inga anhöriga.

Aftonbladet har med en berättelse om kompisen Maria som umgicks med Sofie under hennes sista dygn i livet. Hon berättar om hur "stabil" Sofie verkade, trots att hon uttryckte rädsla för att möta våldtäktsmannen i rätten. Hon var också med när Sofies mamma fann sin dotter livlös i badrummet och gjorde hjärt- och lungräddning utan att lyckas. Man får alltså veta att Sofie ligger död på badrumsgolvet. Metoden nämns inte, men med tanke på platsen och all riklig information om hennes liv borde det var ganska lätt att lista ut vad hon gjort.

Genom anhöriga beskrivs Sofie ömsom som en utsatt flicka, ömsom som en "fin tjej" med många vänner som ville bli frisör. Det visas vackra ansiktsbilder av henne, man beskriver hennes olika hårfärger. I Expressen/GT ges en liknande bild.

Anledningen till att visa vilken fin tjej Sofie var – och även att visa henne på bild – sägs av de anhöriga vara att ge henne upprättelse för det som hänt. Det är ett sätt att se på det hela – och uppståndelsen verkar också ha gjort nytta med tanke på att åklagaren efter det hårda trycket från media och allmänhet och fallet togs upp igen. Dock finns en mot tendens att göra henne till en vacker martyr och en viktig, politisk symbol. Med detta finns möjligtvis både fördelar och nackdelar.

Sofies tidiga tonår framstår även i kvällstidningarna som tämligen tragiska och de anhöriga visar givetvis genom sin kamp för upprättelse att de saknar henne. Men några egentliga beskrivningar av deras sorgearbete finns inte, vilket kan vara problematiskt. De verkar snarare vara uppe i varv av det inträffade och Sofies mamma och syster har genast flyttat från sitt hus. - Allt detta något som går att jämföra med vad Pirjo Stråte kallar "adrenalinvågen" som sköljer över en i de första chockmånaderna.

De anhöriga verkar ha varit väldigt drivande. Mormor och mamma uttalar sig i var och varannan artikel och ibland även moster. Vänner "Maria" finns också med, liksom en rad

namngivna vänner som frågar sig varför de inte kunde vittna. Det framgår inte om tidningarna sökt upp de anhöriga eller tvärtom.

Det finns bara fem artiklar som i någon mån tar upp självmord som samhällsproblem eller sätter Sofies självmord i samband med fenomenet som stort. Det tydligaste exemplet är när en Expressen-krönikör skriver att självmorden minskar i alla åldersgrupper utom för ungdomar upp till 17 år och att behandlingshemmet misslyckats med sitt suicidpreventiva uppdrag. Ingen artikel innehåller hänvisningar till hjälp för den som mår psykiskt dåligt. Förmodligen har fallet bedömts så unikt och invecklat att man inte tyckt sig kunna knyta det till en större självmordsproblematik. Istället har det förekommit paralleller med andra flickor som råkat illa ut på behandlingshem, något som spontant kanske känns mer relevant. En invändning skulle kunna vara att, åtminstone kvällstiningarna, blottar en ung flicka med alla sina problem och deras tragiska följd och därefter lämnar läsaren. - I synnerhet de flickor, hur få de än är, som identifierar sig med Sofie. En faktaruta eller ett telefonnummer hade väl inte varit så svårt att trycka in?

Analys fallet Måns Jenninger

Analys av allt som har publicerats i svensk dags och kvällspress angående fallet Måns Jenninger mellan 26 april 2005 och 26 april 2006.

Sammanlagt 50 publikationer i GT, Expressen Göteborgs Posten (GP), Svenska Dagbladet (SVD), Nerikes Allehanda (NA), Aftonbladet (AB), Dagens Industri (DI) och Västerbottens Kuriren (VK).

30 nyhetsartiklar

6 artiklar på ledarsidan

7 insändare

5 krönikor

1 debattartiklar

1 övrig (Quetzala Blancos inlista i Expressen)

Tidningar	GT	Expressen	GP	SVD	NA	AB	DI	VK	
Nyhetsartikel	10	1	15	2		1	1		30
Ledarsida	2	1	2					1	6
Insändare	3		4						7
Krönika	3	2							5
Debattartikel					1				1
Övrigt		1							1
Sammanlagt	18	5	21	2	1	1	1	1	50

Av dessa 50 publikationer är 23 av dem nyhetsartiklar där mobbningen av Måns är i fokus.

I fyra av nyhetsartiklar är en hatkampanj över internet som Måns föräldrar utsattes för i fokus

En av nyhetsartiklarna publicerades innan det offentliggjordes att det rörde sig om självmord.

Det är de 23 nyhetsartiklarna där mobbningen av Måns är i fokus som jag har valt att granska närmare, för att undersöka i vilken grad olika aktörer kommer till tals.

Tidpunkt för publicering:

De flesta av nyhetsartiklarna, och följande ledartiklar, insändare och krönikor med mera är publicerade i samband med fyra olika händelser.

- 1) När skolverket i en rapport gjorde bedömningen att Lerums kommun inte hade gjort tillräckligt för att stoppa mobbningen av Måns (051011).
- 2) När Lerums kommun beslutade att satsa en 1.000 000 kr för att förebygga mobbning i skolorna (051101).
- 3) När Håkan Hellström dedikerade sitt nya album "Nåt gammalt, nåt nytt, nåt lånat, nåt blått" till minne av Måns (december 2005).
- 4) När en utredning om en hatkampanj på internet riktad mot familjen Jennings läggs ned (060305).

Måns Jennings:

Det framgår tydligt att Måns var mobbad. Man får reda på att han gick på Almekärskolan i årskurs 1-5 och på Torpskolan i årskurs 6-7, och att mobbningen startade i årskurs två. När Göteborgs Posten 16 juni 2005 som första tidningen offentliggjorde fallet får man reda på vad han hade utsatts för. Där berättas det att han utsattes för "knuffar, sparkar, bitmärken, glåpord, öknamn och fick sina glasögon och sin mobiltelefon krossad". Det var först i sjunde klass som han började få vänner i skolan.

GT hade artikelserien "mobbad till döds" 12-14 oktober 2005 som tog upp Måns-fallet. Det här efter att skolverket i en rapport gjord från 11 oktober hade gjort bedömningen att Lerums kommun inte hade gjort tillräckligt för att stoppa mobbningen av Måns. (källa: artikelförfattare Tomas Svedberg)

Där får man genom pappan Claes Jennings reda på att Måns var en annorlunda, men intelligent pojke som älskade historia. Han hade civillkurage och vågade säga ifrån, men ville inte berätta om trakasserierna hemma, för att skydda föräldrarna.

"Han var faktiskt väldigt omtyckt av de allra flesta, men ingen stoppade mobbarna"
(Mamma Anne-Marie Jennings i GT 051012)

Både GP och GT/Expressen publicerade bilder på Måns. Det rör sig om två olika privata bilder, en för vardera tidning.

Ålder: I 39 av de 51 texterna framkommer Måns ålder. Han benämns generellt som "13-åriga Måns".

Namn: Sedan GP började skriva om fallet 16 juni 2005 framkommer Måns hela namn i stort sett varje gång det rapporteras om fallet, och dess följd. Det här gäller både dags och kvällspress.

På de ledarsidor där fallet har tagits upp har kvällstidningarna publicerat hela namnet (4 totalt), medans på dagstidningarnas ledarsidor har man nöjt sig med att endast skriva "Måns" (3 totalt)

Skillnader mellan dagspress och kvällspress:

Den tydligaste skillnaden mellan dagspressen och kvällspressens rapportering om fallet är att GT har vinklat fallet hårdare än GP. Både när det gäller Göteborgs Posten och GT:s artiklar så framkommer det att Måns tog sitt liv på grund av mobbningen. Men i GT:s fall blir det avsevärt tydligare, då man med hjälp av stora rubriker på löpsedlarna och inne i tidningen förstärker intrycket att han mobbades till döds.

GT:s löpsedelsrubriker:

"Måns 13, mobbad i skolan – tog sitt liv" (GT 051012)

"Så blev Måns plågad – lärarnas hemliga dokument avslöjar mobbningen till döds" (GT 051013)

GT beskriver även mobbningen mer detaljerat än vad GP gör. Bland annat publicerade GT 13 oktober utdrag ur skolornas dokumentation av mobbningen av Måns, som föräldrarna först inte fick ta del av. Exempel på ett av utdragen:

"Kamraten säger att han ska döda honom. Måns försöker prata med honom men bråket fortsätter. Måns glasögon krossas. Kamraten ångrar sig inte. Samtal med Måns, februari -02"

"Måns attackerades och slogs till marken. De drog honom i håret och slog honom i huvudet när han låg ner. Hans mobiltelefon gick sönder vid fallet. Januari -05"

13 oktober publicerar även GT både namn och bild på rektorerna på Almekärrsskolan och Torpskolan. GT:s artikelserie berörde många läsare, och den 14 oktober publicerade man en helsida med läsarnas reaktioner. Flera insändare var mycket starka. Bland annat skriver

Hyperrabiat:

"Sparka skolledningen och lärarna. Om det vore intressant att veta hur i helvete mobbarnas föräldrar resonerar. Ta ifrån dem barnen om de inte uppfostrar ungarna till att inte terrorisera andra barn".

Flera av Göteborgs Postens artiklar hade visserligen ett personligt tilltal. Men deras rapportering var mer dämpad och inte lika hårt vinklad eller inriktad på detaljer kring mobbningen som i fallet med GT.

GT har Måns-fallet som huvudnyhet på löpsedeln tre gånger (12-13 oktober och 6 mars) samt som puff på löpsedeln 14 oktober. Bilder på Måns i keps finns med 12-13 oktober.

Det framkommer att det rör sig om självmord 12-13 november.

Expressen har det som huvudnyhet på löpsedeln 13 oktober, med samma bild som GT.

Framkommer att det rör sig om självmord.

Hos GP finns fallet med tre gånger på förstasidan, 16 juni, 12 oktober, och 12 november. 12 november är fallet huvudnyhet med bild från en presskonferens med politiker och rektorer från Lerums kommun på förstasidan.

16 juni och 12 oktober framkommer det tydligt att det rör sig om självmord.

Vilka kommer till tals? I nyhetsartiklarna där mobbningen av Måns är i fokus:

Statistik över vilka som får komma till tals i de 23 nyhetsartiklar där mobbningen av Måns är i fokus:

Tidning	Claes som anhörig	Ann-Marie som anhörig	Bägge föräldrarna i samma artikel	Skolan	Skolverket	Lerums kommun	Vården	Artiklar
GP	5		2	2	4	3	1	13
GT	3	1	1	1	1	4	1	7
SVD	2				2			2
EX								
AB	1							1
Totalt antal gångar	11	1	3	3	7	7	2	23 st

I 15 av 23 enskilda nyhetsartiklar som rör mobbningen av Måns får någon av hans föräldrar komma till tals. I elva av dessa får enbart pappan Claes Jenninger komma till tals. I tre artiklar får bägge komma till tals, och i en enbart mamman Ann-Marie Jenninger Axelsdotter.

GT och Göteborgs Posten publicerade även varsin insändare från Claes Jenninger.

I åtta av de 23 nyhetsartiklarna är Claes Jenninger huvudperson.

I artiklarna beskriver Claes Jenninger hur Måns var som person. Han riktar också kritik mot skolledningen och Lerums kommun som han menar är ansvariga för sin sons död.

I GP den 17 juni säger Claes Jenninger att det inte bara är hans son som mobbades på Torpskolan. *"Vi har träffat flera föräldrar som berättar om andra barn som har blivit mobbade, utan att de vuxna på skolan ser vad som händer. De uppmanade oss att göra den här anmälan."*

I artikeln "Måns dog – då satsar skolan en miljon" från GT 2 november 2005 kritiserar Claes Jenninger kommunens egna utredning av händelsen, och menar att *"det inte handlar om pengar, det är skolans ledning och kultur som borde förändras"*.

I några av artiklar uttrycker föräldrarna sorgen som anhörig. I Göteborgs Posten (060122) säger de att saknaden är fruktansvärd men *"att de inte hellre vill något annat än att prata om det som har hänt"*.

När Lerums kommun kommer till tals handlar det ofta om att berätta att man tar kritiken från skolverket på allvar. Men också att framföra vilka anti-mobbingsåtgärder man har, eller ska anta.

Från Lerums kommun är det oftast kommunalrådet Henrik Ripa (M) som får uttala sig.

2 november 2005 uttalar sig Henrik Ripa om kommunens egna utredning där Torpskolan bedöms vara en vanlig svensk skola som arbetar mot mobbning. Han menar att Måns-fallet inte är "unikt" i Sverige. Det här håller inte Claes Jenninger med om, och de två är i konflikt i texten.

Representanter från skolan får uttala sig sammanlagt tre gånger. I Göteborgs Posten 16 juni uttalar sig Torpskolans rektor Inga-Lill Kjellstrand angående kritiken från Måns föräldrar, då hon säger att *"själv tycker jag att vi bedriver ett bra arbete på skolan"*.

Hur självmord framställs:

Själv mordet i sig är inte i fokus i någon av nyhetsartiklarna. Överhuvudtaget är problemet mobbning i fokus, och självmord framställs som en mobbad elevs sista utväg. Endast i en nyhetsartikel tas självmord upp som ett samhällsproblem. Det är i en sidoartikel i Göteborgs Posten från 16 juni 2005, första gången fallet offentliggjordes i pressen. Där får barnpsykiatern Gunilla Olsson komma till tals. Artikeln handlar om självmord bland unga, och Gunilla Olsson menar att det finns indikationer på en viss ökning av självmord bland unga. Hon menar att det behövs kraftanstängningar för att förhindra självmord. Hon säger att *"det bästa receptet för att skingra självmordstankar är en kombination av psykoterapi och medicinsk behandling."* Hon menar att det behövs läggas stor vikt vid samtalen. Det enskilda fallet "Måns" förekommer dock inte i texten.

I GT den 14 oktober 2005 publiceras läsarnas reaktioner på tidningens artikelserie om Måns-fallet. I flera av kommentarerna drar insändarna paralleller till deras egna barn på grund av mobbning i skolan velat ta livet av sig.

”Har en son som råkade ut för detta också. Senast i våras sa han att han inte orkade leva längre pga all mobbning. Som tur var kom vi i kontakt med BUP i tid”, skriver F.N.

”Numer är min pojke 16 och jag vet att jag har räddat livet på honom genom att låta honom stanna hemma och kämpa när hans liv var som värst”, skriver Natalia.

Även en representant från BRIS uttalar sig om en flicka på en skola som försökte ta livet av sig, men misslyckades.

Söndagen 8 januari 2006 tar GT upp självmord på sin ledarsida. Skribenten menar att det är problem bland unga, och menar att ”var tredje dag tar en ung människa livet av sig”. Han menar också att man satsar mycket pengar på att förebygga dödsfall i trafiken, medans man lägger ner betydligt mindre resurser för att förhindra självmord, trots att tre gånger så många dör i självmord som i trafiken.

Det framgår tydligt i nyhetsartiklarna att det rör sig om självmord. Men platsen eller tillvägagångssättet beskrivs överhuvudtaget inte. I en artikel ur Göteborgs Posten 2 november får man reda på att han tog sitt liv på kvällen 25 april 2005.

Två av sex ledarartiklar tar upp ämnet självmord. I Göteborgs Posten 13 oktober 2005 skriver Fredrik Tenfält på ledarsidan; ”30-40 svenska ungdomar tar sitt liv varje år. Självmordsförsöken ökar. Alla dessa har inte sin grund i mobbning. Alla självmord går inte att hejda. Men visst är det en befrielse att Skolverket nu äntligen tar bladet från munnen och vågar brännmärka passiva skolledningar, politiker och tjänstemän.”

Söndagen 8 januari 2006 tar GT upp självmord på sin ledarsida. Skribenten menar att det är problem bland unga, och menar att ”var tredje dag tar en ung människa livet av sig”. Han menar också att man satsar mycket pengar på att förebygga dödsfall i trafiken, medans man lägger ner betydligt mindre resurser för att förhindra självmord, trots att tre gånger så många dör i självmord som i trafiken.

Brott:

När familjen Jennings utsattes för en hatkampanj på internet, där utredningen lades ner i mars 2006), rörde det brott. Den här händelsen berördes i totalt fyra nyhetsartiklar, två i GT och en Göteborgs Posten och Expressen vardera. Liza Marklund även tog upp hatkampanjen i sin söndagskrönika i Expressen 5:e och 12 mars

Anledning och ansvaret:

Det framgår tydligt att Måns tog livet av sig på grund av mobbning i skolan. Det här gäller allt som har publicerats om fallet överhuvudtaget. Skolans ansvar i fallet framkommer också tydligt. I 21 av alla 31 nyhetsartiklarna tas skolans ansvar upp. I synnerhet då det framkom att Lerums kommun saknade en handlingsplan mot "kränkande behandling i skolan". I nyhetsartiklarna från GP tar 10 av 15 upp skolans ansvar, och hos GT är det 7 av 10.

Anknytning till större samhällsproblem/samhällskritik.

Den samhällskritik som framförs i nyhetsartiklarna håller sig framförallt till att kritisera problemet "mobbning i skolan". Det är framförallt på ledarsidorna och i krönikorna som större samhällskritik berörs.

I vilken grad har man tagit hänsyn till WHO:s riktlinjer om självmord?

Vad har uppmärksamheten kring självmordet fått för konsekvenser?

Uppmärksamheten kring Måns Jennings tragiska öde ledde till en debatt om mobbning i skolan i framförallt Göteborgs Posten och GT. Särskilt efter skolverkets rapport från 11 oktober 2005 där man gjorde bedömningen att Lerums kommun inte hade gjort tillräckligt för att förhindra mobbningen. Bland annat berördes fallet sju gånger på olika ledarsidor i anknytning till mobbning, där skolans ansvar togs upp. Författaren Liza Marklund berördes av Måns öde, och skrev om fallet i tre krönikor i Expressen.

I december 2005 dedikerade Håkan Hellström sin nya skiva "Nåt gammalt, nåt nytt, nåt lånat, nåt blått" till minne av Måns (december 2005). Det här uppmärksammades i bland annat Aftonbladet den 15 december 2005. Då berättar Håkan Hellström att säger han blev "helt knäckt" över den tragiska historien. Att dedikera albumet till minne av Måns är för honom ett tydligt ställningstagande mot mobbning.

25 april 2006 deltog även Håkan Hellström i en manifestation till minne av Måns. Där delade han ut stipendier ur Måns Jennings minnesfond, som har skapats för att belöna personer som har arbetat för trygghet och gemenskap i skolan.

1 april 2006 trädde en ny lag i kraft, som innebär att mobbade elever lättare ska kunna få skadestånd. Kommunen eller friskolan måste kunna bevisa att den gjort tillräckligt för att stoppa kränkningarna, samtidigt som ett särskilt barn- och elevombud började att jobba på Skolverket. Det här togs upp i en artikel i Svenska Dagbladet 11 mars 2006, där Måns-fallet togs upp. Uppmärksamheten i media kring Måns död kan ha bidragit till den här nya lagen.

Slutsats:

Utifrån det granskade materialet har jag kommit fram till att:

- Det var först när skolverket gjorde bedömningen att Lerums kommun inte hade gjort tillräckligt för att stoppa mobbningen av Måns som fallet fick större uppmärksamhet i pressen. Det här var anledningen till att åtminstone GT började skriva om fallet.
- Nyhetsartiklarna handlar oftast inte om självmord, utan det är mobbningen av Måns som är i fokus i artiklarna. Endast en av sammanlagt 30 nyhetsartiklar tar upp självmord som ett samhällsproblem. Ytterligare en artikel berör självmord indirekt genom publicerade läsarkommentarer. När det gäller ledarsidorna berör två av sex självmordsfrågan lite djupare.
- Måns föräldrar har spelat en avgörande roll för rapporteringens utformning. Det är tydligt att föräldrarna har velat berätta om sin son, och att det som hände honom ska uppmärksammas. Sedan den första artikeln om fallet 16 juni 2005 har namn, ålder och bild på Måns publicerats i regel. Även föräldrarnas sorg och saknad berörs i flera artiklar. Särskilt pappan Claes Jenninger har haft en mycket framträdande roll i artiklarna för att få rätt mot Lerums kommun.
- Kvällspressen (GT) har med mer detaljer kring mobbningen och pekar ut skolorna som skyldiga på ett tydligare sätt än vad dagspressen (Göteborgs Posten) gjorde. Bland annat hade man fallet som huvudnyhet på löpsedeln två gånger, samt publicerade bilder på skolornas rektorer.